

Kandidatspeciale

Nanna Bro Jensen

Ord i Øret - Læsningens Lydlandskab

En Undersøgelse af Lydbogsrevolutionen i Danmark

Vejleder: Louise Mønster

Afleveret den: 3. januar 2024

Indholdsfortegnelse

Abstract.....	2
Introduktion	3
Valg af emperi	5
Analytisk ramme	6
Teori.....	7
Danskernes læse- og lyttevaner	7
Generelle tendenser	7
Køns og generationsspecifikke mønstre	8
Vækst i lydbogsforbrug	9
Digitale formater og dagligdags integration	9
Genrevalg og lytte præferencer.....	10
Lydbogens muligheder og begrænsninger	11
Passiv lytning eller aktiv fortolkning	11
Den mundtlige levering: Oplæserens afgørende indflydelse	13
Vi hører litteraturen på nye måder	14
Lydens affekt og intimitet	15
Lydbogens fysiske begrænsninger.....	16
Rammerne for den gode lytteroplevelse.....	18
Lydbogens Revolution – Audio First.....	18
Gennemgang af udvalgte analyseredskaber.....	20
Paratekst	20
Modes of Engagement.....	21
Analyse	22
Black Dolphin.....	22
Resume.....	22
Paratekst	23
Det strukturelle niveau.....	24
Personkarakteristika og flerstemmighed	26
Setting.....	27
Fortælleperspektiv	28
Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage	29
Paratekst	29
Genre.....	29
Fortællerforhold og stemmens rolle	30
Temporalitet og struktur.....	31
Diskussion.....	33
Konklusion	36
Litteraturliste	37
Primærlitteratur.....	37
Sekundærlitteratur.....	37

Abstract

This thesis explores the transformation from printed books to audiobooks and their impact on the Danish usage and perception of literature. By analyzing two contrasting works, "Black Dolphin" and "Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage," it is evident that the audiobook format is not just a simple transference of text from paper to audio, but a transformative medium challenging traditional literary practices and enriching literary experience.

The audiobook has emerged as an independent and dynamic medium, introducing voice and sound to literature, enhancing the narrative's atmosphere and character depth. The narrator's role is crucial in engaging and interpreting the text, with audiobooks facilitating new literary forms like "Audio First" literature.

The analysis reveals that audiobooks cater to modern consumption patterns, offering flexibility and accessibility, thus integrating literature consumption into daily life. This trend is particularly evident among younger generations, who seamlessly incorporate audiobooks into their routines.

However, challenges arise due to the lack of visual support and fixed narrative progression, which can hinder some listeners from following complex plots and character developments, especially when multitasking. This highlights the importance of well-crafted and thoughtful narration to maintain listener engagement and interest.

In conclusion, the findings indicate that audiobooks are a potent medium with the potential to transform our understanding and use of literature. They call for broader recognition of the unique qualities of the audiobook format in literary and academic circles and invite a reevaluation of what it means to 'read' in the 21st century. Audiobooks represent not only a new way to experience literature but also an opportunity to explore new narrative techniques and delve into literature's many facets in a manner congruent with contemporary lifestyles.

Introduktion

I takt med digitaliseringens hastige skridt er lydbogen genopstået og blomstret op i en moderne renaissance. Denne opblomstring har medført en ekspansion i lytterskaren og har inspireret forfattere samt forlag til at udforske og tilpasse deres værker til lydbogens unikke præmisser (Pedersen 2020). Denne udvikling afspejler ikke blot en teknologisk fremgang, men ligeledes ændrede livsstilmønstre, hvor litteraturen indtages på farten og ofte i kombination med andre aktiviteter (Mofibo 2022, 10).

I den offentlige debat og inden for akademiske kredse synes der at hvile en vedholdende forestilling om lydbogen som et kompenserende biprodukt til den trykte bog, ofte anset som et nicheformat forbeholdt genrer, der vægter handling frem for sproglige nuancer (Pedersen 2020). Lydbogen beskyldes for at fremme en distraheret tilgang til litteraturen. Den når ikke op på siden af den trykte bog, når det handler om at fremme koncentrationen og lytteren betragtes som en passiv modtager, idet fortolkningen overlades til indlæseren (Linkis 2020, 5).

Imidlertid står dette i stærk kontrast til den markante og uafviselige popularitet, som lydbogen nyder i samtiden. Det seneste årtis "lydbogsboom" har for alvor cementeret formatets væsentlige rolle inden for skønlitteraturen og dens produktion, idet det har åbnet nye veje for litterær udfoldelse og forbrug (Pennlert 2019). Men hvordan påvirker skiftet fra trykt til lydbaseret litteratur vores forståelse og brug af litteratur?

Med dette speciale vil jeg dykke ned i, hvordan denne overgang fra det trykte til det auditive format har transformeret danskernes brug af litteratur. Det er mit mål at forstå lydbogens potentiale og de udfordringer den møder. Ligeledes ønsker jeg at analysere lydbogens påvirkning på læsevaner og den bredere litterære kultur. Afslutningsvis vil jeg evaluere lydbogens bidrag til udviklingen af nye litterære former og overveje de langsigtede konsekvenser for både eksisterende og lyd-specifik litteratur.

For at illustrere disse pointer nærmere vil jeg analysere Naja Marie Aidts *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage – Carls bog* (2021) og Christian Frosts *Black Dolphin* (2018). Aidts værk repræsenterer den traditionelle litterære form, mens Frosts fortælling er et eksempel på det nye genreformat "Audio first", hvor fortællingen er designet specifikt til lytteoplevelsen. I tråd med opgavens tema er min analyse af begge værker baseret på lydlig versioner af værkerne. Dette valg præger udformningen af mine analyser såvel som den efterfølgende diskussion om, hvordan den litterære materialitet og læseoplevelsen forvandles gennem lydmediets linse.

Denne analyse vil bidrage til en nuanceret forståelse af lydbogens rolle som et selvstændigt og potent medie, der udfordrer konventionelle opfattelser af litteratur, som stadig favoriserer den trykte bog trods lydbogens fremgang. Afslutningsvis vil jeg diskutere mine fund i lyset af forskellige teoretiske og videnskabsteoretiske perspektiver. For at fange essensen af lydbogens revolution og transformation, formidler nærværende projektrapport undersøgelsen af problemet: *Hvordan transformerer overgangen fra trykte bøger til lydbøger vores opfattelse og interaktion med litteratur, og hvilke konsekvenser har dette for selve litteraturens natur og de læsevaner, som er dybt integreret i danskernes dagligdag?*

Denne undersøgelse vil evaluere de dybereliggende effekter af lydbogens stigende popularitet og udvikling på den litterære kultur, identificere dens styrker og svagheder, og udforske dens anvendelsesmuligheder.

Valg af emperi

I mit indledende arbejde med at kortlægge nøgletendenserne i den aktuelle læse- og lyttekultur samt at danne overblik over de forskellige dominerende dispositioner i forhold til lydbogens indflydelse, blev jeg bekendt med en række faldgruber og karakteristika, som hhv. udfordrer og beriger lydbogsformatet. Med afsæt i mine fund i teorien, er det min forforståelse, at værker i det nye 'Audio first' er tilpasset flere af disse karakteristika. Af denne årsag har jeg valgt at anvende kriminalromanen *Black Dolphin* (2018) af Christian Frost som mit ene analyseobjekt. Jeg vil i min analyse bl.a. undersøge disse karakteristika og behandle hvorledes de påvirker lytterens oplevelse med værket. Idet krimien er den mest foretrukne genre som lydbog i Danmark, vil jeg anvende værket til at forklare og diskutere denne tendens i relation til mediets styrker og begrænsninger. Værket kan ligeledes illustrere en litterær udvikling, hvor den trykte bog inspireres af andre medieformater og tilpasses vore ændrede livsstil. Bogen har et serielt format, således at ti episoder, danner rammen om fortællingens plot. Værkets komposition er interessant, fordi det netop viser en udvikling i vores måde at anvende litteraturen. Desuden fandt jeg i det indledende arbejde med teorien, at et simpelt, kronologisk plot kan være afgørende for at fastholde læsernes opmærksomhed, da spring i tid, genrer, synsvinkler mv. kan forvirre læseren, der ikke har noget visuelt holdepunkt i teksten.

Af denne årsag, kan det måske virke paradoksalt, at jeg foruden Audio first værket, har valgt at arbejde med en bog af denne karakter. *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage* – Carls bog (2021) af Naja Marie Aidt springer netop i kronologi og inddrager tekststykker fra flere forskellige genrer. Disse skift er visuelt markeret i den trykte bog, således at læseren kan skelne de forskellige brudstykker fra hinanden. Det er i den forbindelse min ambition at behandle denne udfordring og illustrere, hvordan fortælleren her spiller en afgørende rolle ift. at tage læseren i hånden og skabe overskuelighed. Desuden placerer værket sig inden for den selvbiografiske genre – en genre, der ifølge flere undersøgelser ligeledes er ganske populær hos lydbogslytterne (Danmarks Statistik 2021). Det er i den forbindelse interessant, at Naja Marie Aidt selv har indlæst værket. Jeg vil derfor med afsæt i analysen ligeledes behandle, hvordan værkets lydlighed forårsager unik sammen-smeltning af karakter, oplæser og fortæller samt hvilken betydning dette har for oplevelsen af værkets autenticitet.

Analysen får ikke nogen udpræget komparativ karakter, idet værkernes grundlæggende er forskellige i både deres genre og skrivestil. I stedet vil analysepointerne supplere hinanden for at skabe og give et nuanceret billede af, hvordan lydbogsformatet påvirker oplevelsen af forskellige litterære værker – både dem skrevet som trykt bogform og til lyd.

Analytisk ramme

For at forstå, hvordan lydbogsformatet transformerer vores interaktion med litteraturen, vil jeg benytte Marshall McLuhan's medieteoretiske perspektiv som fundament for min analyse.

McLuhan's berømte udsagn "*the medium is the message*" fremhæver, hvordan et mediums form dybt påvirker det budskab, det bærer, og dermed hvordan dette budskab opfattes og fortolkes (McLuhan 1964). Denne forståelse er kernen i min analyse, hvor jeg vil undersøge, hvordan lydbogsmediets særegenheder, fra dets immaterielle natur til dets digitale formidling, påvirker både fortællingens modtagelse og læserens engagement.

Yderligere vil jeg udforske, hvordan oplæserens stemme spiller en kritisk rolle i at forstærke genretypiske stemninger, som for eksempel spændingsopbygning, og hvordan denne stemmebrug kan bidrage til at guide lytteren gennem komplekse tekster. Denne inddragelse af stemmens nuancer til at understøtte genren er et eksempel på, hvordan lydbogsmediets paratekstuelle elementer – lydkvalitet og oplæserens bemærkninger – fungerer for at forme lytterens oplevelse og forståelse af teksten (Genette & Maclean 1991).

Endvidere vil jeg analysere, hvordan platformen Mofibo fremmer interaktion med lydbøger både under og efter læsningen. I denne forbindelse inddrager jeg et repræsentativt udvalg af læserkommentarer indsamlet fra platformen for at nuancere mine egne fund og anvende disse fund som et springbræt til en dybere diskussion af værkernes genrer.

Jeg vil i min analyse undersøge, hvordan lydbogsmediets unikke egenskaber – såsom pauser, talehastighed og tonefald – kan manipulere med fortællingen og skabe unikke litterære oplevelser. Dette vil blive suppleret med en analyse af, hvordan stemmens evne til at differentiere og karakterisere karakterer i fortællingen kan forme lytterens forståelse af teksten og deres engagement, som støttes af Rita Felskis teorier om læserens engagement (Felski 2008).

Selvom min analyse ikke primært er komparativ, vil jeg alligevel trække paralleller mellem de to værker for at illustrere, hvordan forskellige litterære genrer og formater reagerer på transformationen til lydbogsformatet og belyse lydbogsmediets rolle som en transformerende kraft, der påvirker både litteraturens natur og vores interaktion med den.

Gennem denne analytiske ramme sigter jeg efter at opnå en dybere forståelse af, hvordan lydbogsformatet ikke blot er en alternativ præsenteringsform, men en transformerende kraft, der påvirker både litteraturens natur og vores interaktion med den.

Teori

Teoriafsnittet i dette speciale er konstrueret i tre hoveddele for at skabe et solidt fundament for analysen af lydbogsformatets rolle i den moderne litteraturforbrug. Den indledende del præsenterer en samling af statistikker og undersøgelser fra kilder som Kulturministeriet, Bogpanelet, Mofibo, Saxo, og Danmarks Statistik. Formålet er at etablere et overordnet billede af de aktuelle nøgletendenser og udviklinger inden for danskernes læse- og lyttevaner.

Den efterfølgende del vil foretage en dybdegående undersøgelse af den igangværende litteraturdebat, med det formål at afdække og diskutere lydbogens potentiale og de udfordringer, den konfronteres med. I denne kontekst vil jeg stille forskellige synspunkter og akademiske bidrag over for hinanden for at fremme en balanceret og nuanceret forståelse af lydbogens kompleksitet.

Afslutningsvis vil teoriafsnittets tredje del introducere udvalgte analytiske værktøjer og koncepter, der vil blive anvendt i analysen. Denne præsentation vil ikke blot redegøre for de valgte metoder, men også forklare, hvordan de vil blive implementeret for at belyse de specifikke aspekter af lydbogsformatets indvirkning på litteraturforbrug og -oplevelse.

Danskernes læse- og lyttevaner

Den aktuelle læsekultur er præget af en række dynamiske forandringer, som er drevet af den omfattende digitalisering inden for medieområdet (Ørmen 2022, 3). Ambitionen for nærværende afsnit er at udforske og afkode betydningen af disse forandringer. Læsekultur skal i denne kontekst forstås som et bredt spektrum af interaktioner med litteratur. Det spænder fra den konventionelle akt af læsning, hvor ordene afkodes visuelt, til en udvidet forståelse, der ligeledes inkluderer en auditiv modtagelse af litteraturen (Have & Petersen, 2015). Givet kompleksiteten og omfanget af dette vidensfelt, samt de fortsatte forandringer drevet af digital innovation og forskning, er målet med afsnittet ikke at levere en udtømmende gennemgang. I stedet sigter afsnittet mod at identificere og diskutere nøgletendenser og -udviklinger, der udformer nutidens læse- (og i særdeleshed lytte-) kultur for voksne danskere.

Generelle tendenser

Over de seneste 10 år har læsning blandt voksne danskere generelt holdt sig på et stabilt niveau (Ørmen 2022, 7). Dog viser Bogpanelets årsrapporter fra både 2022 og 2023 en udvikling, hvor befolkningen læser mindre hyppigt: ”Vi læser en lille smule mindre end tidligere, men forandringen består især i, at vi læser meget mere varieret” (Larsen 2023). Af den seneste rapport fremgår det, at

danskerne læste mindre hyppigt både faglitteratur og skønlitteratur i 2022 end i 2021. Udviklingen følger stort set de generelle tendenser uanset om man ser på variablerne køn, alder eller uddannelse: ”Der er færre, der læser hyppigt, og flere, der læser sjældnere end ugentligt, imens mængden af dem, der aldrig læser ligger nogenlunde fast” (Bogpanelet 2023, 37). Kulturvaneundersøgelser fra Danmarks Statistik, der spørger ind til både lytning og læsning af skønlitteratur i samme spørgsmål, viser dog en lille vækst i danskernes samlede brug af skønlitteratur, hvilket kunne antyde en forandring i henhold til læsevaner, men ikke nødvendigvis en tilbagegang (Bogpanelet 2023, 36).

Selvom læsefrekvensen overordnet set ikke synes præget af store udsving, er læselandskabet blevet revolutioneret som konsekvens af den digitale udvikling. Dette har ført til en ny dynamik i måden, danskerne tilgår og deler litteraturen på. Brugen af lydbøger såvel som e-bøger er i vækst, og det er især lydbogen, som trækker læsningen (Larsen 2023).

Køns og generationsspecifikke mønstre

Danskernes læsevaner viser desuden tydelige mønstre, som er præget af generationelle, køns- og uddannelsesmæssige skel (Bogpanelet 2023, 37-44). Hos den ældre kategori ses en stigning i, hvor mange, der læser skønlitteratur år for år, mens faglitteratur imidlertid står svagere i denne aldersgruppe sammenlignet med den unge kategori (Bogpanelet 2023, 38-40).

Generelt viser årsrapporterne, en tydelig positiv korrelation mellem uddannelseslængde og læsning, hvor individer med en længere uddannelse læser mere. Dog er de digitale formater populære på tværs af uddannelsesniveauer, hvilket peger på, at lydbogen har potentiale til at styrke læselysten blandt dem, der normalt ikke køber eller læser bøger (Ørmen 2022, 5).

Langt flere kvinder læser skønlitteratur end mænd, mens mændene læser lidt mere faglitteratur end kvinderne (Bogpanelet 2023, 39-40). Kvinder integrerer læsning og lytning i daglige aktiviteter i højere grad end mænd, som favoriserer trykte bøger. Generelt er læsningen blevet mere multimodal i befolkningen under 50 år, hvor lytning supplerer og i nogle tilfælde overtager læsning som måden, man engagerer sig i litteratur. Omvendt er populariteten af traditionelle bøger stigende fra 50 år og opefter, mens lydbogen bliver mindre vigtig for den samme gruppe (Ørmen 2022, 16). En undersøgelse blandt 3000 abonnenter af tjenesten Mofibo viser, at 43% fastholder en eksklusiv præference for fysiske bøger eller e-bøger, hvilket kan indikere en bestandighed af traditionelle læsepraksisser midt i den digitale æras transformation (Mofibo 2022, 3). Lydbogens nicher tydeligst for de 35-49-årige, som er den gruppe, der benytter sig mest af formatet: i fritiden, på farten, på ferier og i forbindelse med daglige gøremål (Ørmen 2022, 22).

Af en kulturvaneundersøgelse fra 2021 fremgår det, at danskerne har en markant præference for krimigenren, med halvdelen af de skønlitterære læsere, der dykker ned i mysterier og spænding. Kvinders læsning domineres særligt af krimi og kærlighedsfortællinger, mens mænd i større grad vælger science fiction og fantasy. Interessen for genre varierer også med alderen; unge foretrækker fantasy, mens de ældre oftere foretrækker historiske romaner, hvilket afspejler forskellige generations litterære smag og interesseområder (Danmarks Statistik 2021).

Vækst i lydbogsforbrug

Lydbogslytning blandt voksne i Danmark har oplevet en markant vækst i de seneste år. I 2022 var antallet af ugentlige lyttere mere end fordoblet sammenlignet med 2018 med en stigning fra 8,6% til 17,6% (Bogpanelet 2023, 36). Yderligere analyser fra Bogpanelets undersøgelse viser, at de flittigste brugere af lydbogsmediet er personer i aldersgruppen 30-39 år (Bogpanelet 2023, 36). Den stigende efterspørgsel af lydbøger bekræftes ligeledes af bibliotekernes udlånmønstre. I perioden fra 2009 til 2018 oplevede bibliotekerne en bemærkelsesværdig vækst på hele 82% i udlånet af lydbøger (Bogpanelet 2019, 31). Samtidig har tjenesten Mofibo set en vedvarende vækst i antallet af abonnenter siden lanceringen i 2014, og i 2022 rundede tjenesten over 1,1 millioner nordiske abonnenter og mere end 2 millioner abonnenter på verdensplan (Storytel 2022, s. 7-10). Mofibo's årsrapport indikerer endvidere, at lydbogsforbrug har en positiv påvirkning for brugernes læsevaner, idet der ses en stigning i andelen af lydbogsbrugere, hvis samlede litteraturforbrug er øget som følge af deres anvendelse af lydbøger (Mofibo, 2022, 4). Det er ligeledes interessant, at en betydelig andel af Mofibos lydbogsforbrugere (38%) endda haft et litteraturforbrug i det seneste år, der primært består af lydbøger (Mofibo 2022, 2).

Digitale formater og dagligdags integration

Den stigende integration af lydbøger i danskernes dagligdag illustrerer et signifikant skift i læsekulturen, drevet af digitaliseringens muligheder. En undersøgelse af Saxo viser, at det særligt er fleksibiliteten i lydbogsformatet, der appellerer til lytterne. 85% af respondenterne vælger netop mediet til på baggrund af muligheden for at kunne forene litteraturen med andre daglige gøremål (Saxo 2022, 7). Denne tendens til multifunktionel brug af lydbøger bekræftes også af Mofibos og Bogpanelets undersøgelser, hvor lydbogen indtager nye nicher i dagligdagen, hvor man traditionelt set ikke har oplevet litteratur. Ofte er dette som ledsager i praktiske gøremål og rutinepræget arbejde

eller som bagtæppe under transporten. Hele 50% af lydbogsforbrugerne i Mofibos forbrugerundersøgelse lytter til lydbøger, når de gør rent eller kører bil. Over halvdelen lytter, når de går tur. 44% lytter når de laver mad. 29% lytter, når de sidder i sofaen og 18 % lytter, når de keder sig (Mofibo 2022, 10). I Saxos undersøgelse fremhæves særligt strikning som en aktivitet, lytterne ofte kombinerer med en god lydbog (Saxo 2022,7). Der tegner sig således et tydeligt mønster af, at lydbøger bliver valgt til på baggrund af deres evne til at tilpasse sig brugerens livsstil.

Denne bekvemmelighed ved lydbøger, som undersøgelserne fremhæver, baner vejen for en dybere forståelse af, hvordan teknologisk innovation påvirker vores læsevaner. På den ene side har den teknologiske udvikling haft en positiv indvirkning på læsning ved at udvide vores muligheder for hvad, hvor og hvordan, vi læser. På den anden side udfordrer den imidlertid den tid, vi tidligere brugte på læsning, da den nu giver os flere alternativer at bruge vores fritid på, såsom sociale medier og streamingtjenester (Thompson 2021). Forskningen i mediernes samspil har dog vist, at de enkelte medier ikke nødvendigvis udkonkurrerer hinanden, men i stedet eksisterer i samspil (Dimmick 2003; Dutta-Bergman 2004; Hasebrink & Domeyer 2012).

Netop denne udvidelse af læsemulighederne, som omtalt af Thompson, fører os til et afgørende spørgsmål om lydbogens plads i den moderne hverdag. At lydbogen i dag oplever en bemærkelsesværdig stigning i popularitet og anvendelse, kan i høj grad skyldes lydbogens unikke evne til at tilpasse sig den moderne livsstil. I modsætning til medier som TV eller sociale medieplatforme, der primært appellerer til den visuelle modalitet, har lydbogslytning fundet sin plads i situationer, hvor visuelle medier har sine begrænsninger (Mofibo 2022, 10; Ørmen 2022, 20). Denne alsidighed gør det muligt for læsere at udnytte tiden mere effektivt og inkorporere litteratur i øjeblikke, der tidligere var uanvendte.

Kulturministeriets undersøgelse understøtter denne forståelse, idet den viser et lignende mønster i henhold til lydbogens anvendelse i forbindelse med dagligdagens andre aktiviteter. Den trykte bog forbindes derimod med afkobling og fordybelse i fritiden og pådannede tidspunkter som i skolen (Ørmen 2022, 20). Disse distinkte områder – lydbøgernes fleksibilitet versus trykte bøgernes dedikerede rum – vidner om en udvikling i litteraturens funktion: fra koncentreret engagement til en tilstedeværelse, der flyder sammen med hverdagens rytme.

Genrevalg og lytte præferencer

Lydbøgernes popularitet reflekterer en præference for genrer, der let integreres i daglige aktiviteter. For 68% af Mofibos lydbogsbrugere er genren en afgørende faktor, når de skal vælge, hvad de

skal lytte til. Desuden svarer næsten halvdelen af dem, at de foretrækker krimi og spænding. Romantik samt biografier er ligeledes to fremtrædende kategorier, hvilket antyder en tendens hvor lytterne søger litteratur, der resonnerer personligt med dem (Mofibo 2022, 8-9). Overordnet spejler det en bevægelse væk fra litteratur som en ensom aktivitet til en der akkompagnerer dagligdagens mange gøremål, hvilket fremmer populariteten af genrer, der er lette at fordøje og følge. Både Mofibos og Saxos undersøgelse viser desuden, at indlæseren også spiller en vigtig rolle i lytningen (Mofibo 2022, 11; Saxo 2022, 7). Sandsynligvis af samme årsag, har brugerne af Mofibo mulighed for at ”prøvelytte” bogen inden de påbegynder den (Frost 2018). Denne ”prøvelyt”-funktion gør det muligt for brugerne relativt hurtigt at afgøre, om oplæsningsstilen falder i deres smag eller om de skal lede efter en anden version eller bog.

Opsummerende kan det siges, at den stigende tilslutning til lydbøger spejler en tilpasning til en moderne, dynamisk livsstil, der prioriterer multitasking og effektiv tidsudnyttelse. Dette afspejler en dybere forandring i litteraturoplevelsen, hvor lydbogens oprindelige kompenserende funktion er blevet udvidet. I dag har lydbøgerne udviklet sig til at omfatte forskellige æstetiske præmisser, med forfattere, forlag og producenter, der aktivt skaber lydbøger og lydfortællinger med fokus på formats unikke kvaliteter, hvilket cementerer lydbogens position som en integreret del af det litterære landskab i Danmark.

Lydbogens muligheder og begrænsninger

I litteraturdebattens skæringspunkt mellem tradition og teknologi står lydbogen som et omdiskuteret fænomen. Ofte vurderes den ud fra, hvad den mangler i forhold til den trykte bogs tactile og visuelle oplevelser. Den eneste fordel som synes at fremhæves, er lydbogens genvinding af personlig tid fra et skema domineret af offentlige pligter (Rubery 2020, 19). I nærværende afsnit vil jeg dykke ned i denne debat for at belyse og udforske lydbogens potentiale samt de barrierer, den står over for. Jeg vil se på, hvordan lydbogen både kan udfordre og supplere den trykte bogs oplevelse, og hvilken indvirkning dette har for både den flittige multitasker og den indsigtfulde kritiske læser. I et akademisk lys vil jeg diskutere lydbogens kompleksitet og dens rolle i forbindelse med litteraturens udvikling, og dermed give læseren et nuanceret overblik over det moderne litterære landskab.

Passiv lytning eller aktiv fortolkning

Litteraturdebatten i offentligheden og forskningen peger ofte på lydbogen som et andetrangs medie i forhold til den trykte bog. Diskussionen kredser om, hvorvidt lytning kan sidestilles med læsning

og om begrebet "læsning" kan udvides til også at omfatte lytning. Kritikere af lydbogen hævder, at den kan lede til et mere spredt og mindre fokuseret engagement med teksten. De argumenterer for, at lydbøger kan mindske læserens koncentrationsevne, da lytteren ikke selv foretager den aktive fortolkning, men i stedet overlader denne proces til oplæseren, hvilket potentielt reducerer lytteren til en passiv deltager i litteraturens verden, der "'lulles' ind i en ukritisk tilstand af afslapning" (Rubery 2020, 20-21; Linkis m.fl. 2020, 4-5).

En betydelig række studier fremhæver, at voksne personer husker mere af indholdet, hvis de læser tekster, end hvis de lytter til identiske uddrag af materialet og at lytterne er mere tilbøjelige til at dagdrømme end dem, der læser den samme tekst i trykt format (Daniel m.fl. 2010; Furnham 2001, Furnham & Gunter 1989; Varao m.fl. 2013; Henkel m.fl. 2021). Dette indikerer en potentiel passivitet ved lydbogslytning, hvilket kontrasterer skarpt med den aktive mentale anstrengelse, som læsning kræver (Julia Pennlert 2020, 47). Ifølge Camlot kan dette hænge sammen med, at: "the Audio book inhibits our own imagination by performing our potential imagining of the text's voice for us" (Camlot u.å., 28). Når man læser, har man med andre ord friheden til selv at forestille sig karakterernes stemmer og toneleje, styret af forfatterens skrevne ord. I lydbogsformatet er denne oplevelse påvirket af oplæserens fortolkning.

Imidlertid påpeger Emma Rodero, der er professor i kommunikationsstudier ved universitetet i Barcelona, at lytteren ligeledes engagerer sig i at udvikle mentale billeder af scenerne og karaktererne, hvilket kan være lige så krævende som læsning. Desuden har lydbogen den fordel, at hjernen tvinges til at være mere aktiv ift. fortællingens tempo og rytme (Julia Pennlert 2020, 47). Dette perspektiv understreger, at lydbogslæsning ikke nødvendigvis er en passiv aktivitet, men kan indbyde til et aktivt mentalt engagement.

En undersøgelse af læse- og lytte forståelse publiceret i *Journal of Language Works* (2018) indikerer, at forskellige kognitive processer er aktive ved læsning og lytning. Ved læsning aktiveres hukommelsesbaserede processer stærkere, hvilket afspejler sig i, at faktuelle/hukommelsesbaserede oplysninger synes at fæstne sig bedre, mens betydningsforståelse i vid udstrækning synes at komme lettere, når man lytter (Hansen 2018, 13-17). Modsat synspunkterne fremsat i undersøgelserne ovenfor, viser forskningen her ikke, at læsning generelt overgår lytning i tekstforståelse. I stedet påpeger den, at læsning og lytning hver især optimerer forståelsen af forskellige informationstyper: Læsning styrker erindringen af faktuelle data, mens lytning fremmer forståelsen af dybere, deduktive elementer i teksten (Hansen 2018, 13-17). Undersøgelsen understøtter således Emma Roderos påstand om, at både lyttere og læsere er aktive, men fremhæver, at de

fokuserer på forskellige aspekter af teksten. Ved læsning er der en tendens til at koncentrere sig om tekstens faktuelle detaljer og struktur, hvilket kræver en aktiv nærlæsning. Lytning, derimod, lægger mere vægt på den overordnede betydningsforståelse og følelsesmæssige respons, hvilket også er en aktiv proces, men på en anden måde. Denne forskel giver anledning til en diskussion om den litterære kultur, hvor vi ofte ser en idealisering af den dybdegående, analytiske nærlæsning – der ”finder sted i stilhed, hvor man gennem læseprocessen fremmaner tekstens stemme i bogen foran sig” (Pedersen 2020, 88) – som den "rigtige" måde at engagere sig med litteratur på (Pedersen 2020, 88; Carr 2010). I sammenligning med dette scenarie kan lydbogen karakteriseres som en genvej, der skipper denne fordybende proces. Det kan pege på, at der i det litterære samfund er en tendens til at værdsætte den type fortolkning, der opstår gennem detaljeret, tekstnær analyse, mens lytningens mere overordnede, følelsesmæssige engagement måske undervurderes. Men begge former for engagement kan berige forståelsen og oplevelsen af litteratur på deres unikke måder (Pedersen 2020, 88).

Den mundtlige levering: Oplæserens afgørende indflydelse

Når størstedelen af lydbogslytterne i Mofibos og Saxos undersøgelser fremhæver, at oplæseren har en afgørende betydning for valget og oplevelsen af lydbogen, må det skyldes den kendsgerning, at mundtlig levering påvirker receptionen af litteratur – dvs. den effekt, oplæsning eller fortolkning har på modtagelsen og forståelsen af et litterært værk (Rubery 2020 15; Nyegaard 2020, 64). Mundtlig levering kan bl.a. indebære tonefald, pause, intonation, og emotionel vægtning, som oplæseren tilfører teksten. Dette kan forstærke eller ændre lytterens oplevelse, empati og forståelse af teksten, samt fremhæve visse aspekter af historien eller karaktererne, som måske ikke ville være lige så fremtrædende ved stille læsning (Björkén-Nyberg 2020, 42; Nyegaard 2020, 64).

Når oplæserens stemmeføring fremhæves som en essentiel del af oplevelsen, er det interessant, at den ideelle lydbog for mange stadig er ”så neutral som muligt, så fortolkningen overlades til læseren” (Linkis 2020, 4). Man må antage, at dette ideal spejler værdien lagt i den aktive læser inden for traditionel tekstbaseret læsning, hvor den aktive læser selv konstruerer meninger og billeder fra tekstens ord. Ved at foretrække en neutral oplæsning i lydbøger, søger nogle måske at bevare denne aktive fortolkningsproces, selv inden for det auditive domæne (Pedersen 2020, 88; Carr 2010). Cecilia Björkén-Nyberg påpeger i relation hertil, at selv med en målsætning om neutralitet i oplæsning, indebærer enhver indtaling en form for fortolkning, da oplæseren træffer en række valg

under indlæsningsprocessen. En fuldstændigt neutral oplæsningen er således ikke muligt (Björkén-Nyberg 2020, 30).

Ifølge Ole Nyegaard findes der to tilgange til oplæsning eller to ekstremer: den monotone tradition, hvor én oplæser læser med én stemme og den polyfone tradition, hvor én oplæser læser med flere stemmer. Den første kalder han den danske og sammenligner denne med en uengageret elev, der læser dagens lektie, hvilket antyder en præference for en mere levende og engageret oplæsningstilgang (Nyegaard 2020, 62). Han fremhæver oplæserens betydning for værkets modtagelse, idet forskellige oplæsere kan fremhæve forskellige aspekter af teksten: ”En anden oplæser kan give et helt andet indtryk af værket – fremme ironi eller underforståede passager” (Nyegaard 2020, 64).

På Mofibo findes der endvidere lydbøger med flere oplæsere i samme bog. Et eksempel herpå er romanen *Kærlighed og bølgeskvulp* (2021) af L. Sherman, der både har en kvindelig og en mandlig oplæser (Sherman 2021). Dette greb kan være en løsning på den udfordring, fortællerne kan opleve, når de skal repræsentere karakterer, der er ”uden for spændvidden af deres egen biografi” (Rubery 2020, 16).

Præferencen for en neutral oplæsning blandt lyttere kan ydermere skyldes vanskelighederne ved at abstrahere fra de særlige dialekter og intonationer, som en fortæller kan tilføre en tekst (Åberg 2020, 76). Forskning har indikeret, at det er forstyrrende for lytteren, når fortællerens stemmeklang strider imod lytterens forventninger til en given karakter eller scene (Rubery 2020, 21). Desuden kan fortællerens tilføjelse af melodiske eller dramatiske elementer, der strækker sig ud over teksten, potentielt forvride forfatterens oprindelige intention og publikums tolkning (Rubery 2020, 15). Et illustrativt eksempel kunne være Yahya Hassans digte. Forestil dig, at disse blev indlæst af en anden indlæser, i en version uden den ikoniske messende ordlyd. En sådan alternativ fortolkning ville fundamentalt ændre den originale værks karakter og lytterens erfaring.

Vi hører litteraturen på nye måder

Lydformatet gør os i stand til ikke bare at høre litteraturen, men til at høre den på nye måder (Rubery 2020, 10). Kasper Håkansson's anmeldelse af den victorianske roman *Jane Eyre* (1847), tjener som eksempel herpå. Han pointerer, at romanen er ”udmærket indtalt af Annette Grunnet, selv om der er flere steder, hvor hun i sin betoning af ordene indlægger en anden fortolkning, end jeg nok selv ville have gjort” (Håkansson 2016). Selvom det i citatet fremhæves, at oplevelsen af romanen var god ”på trods” af de til tider forstyrrende betoning, understreger det endvidere mulighederne, lydbogens lydligt format har for litteraturen; at oplæserens personlige præg og stemmeføring kan

tilføje nye dimensioner til et værk, der udfordrer lytterens forudindtagede forventninger og udvider deres fortolkningshorisont.

Når flere nye versioner af de samme klassiske tekster udkommer på lydbogsformatet, illustrerer dette, hvordan indlæsning (stemmeføringen) kan bruges som et redskab til at fremhæve miljøer og sociale relationer. Indlæserens valg under oplæsningen giver værket en specifik fortolkning og kan bringe historiske og sociale kontekster til live på en måde, som kan være mere udfordrende i den trykte version. Den konkrete indlæsning bliver således katalysator for at opdage bl.a. nye sociale relationer i teksten (Björken-Nyberg 2020, 30; Rubery 2020, 17). Mikhail Bakhtin anvender i *Discourse in the Novel* (1981), begrebet heteroglossia, der betegner en mangfoldighed af stemmer i et værk. Ifølge Cecilia Björken-Nyberg fremstår denne mangfoldighed særligt tydelig i lydbogsformatet. De forskellige stemmer og relationer karaktererne i mellem træder frem, fordi de netop lydliggøres på en måde, som ikke er synlige for læseren; gennem bl.a. dialekter, tonefald, stemmeføring (Björken-Nyberg 2020, 30). Også Matthew Rubery bemærker i relation til sit studie af Victorianske tekster, at vi ved ”blot” at læse en tekst risikerer at gå glip af karakteristikken af figurerne, der finder sted gennem talen. Karaktererne kan tale et sprog, der er knyttet til deres sociale status som medlemmer af bestemte klasser (Rubery 2020, 17-22).

Dog er det væsentligt at pointere risikoen for, at en indlæser ligeledes kan have modsat effekt for værket og således gennem en monoton stemmeføring reducerer alle stemmerne i værket til én (Björken-Nyberg 2020, 30).

Lydens affekt og intimitet

Lydbogen genopliver den gamle højtælslæsnings- og fortælletradition og skaber – netop gennem sin lydlighed – et intimt bånd til lytteren: ”For mig kan følelsen af at lytte til en andens stemme, der hviskes direkte ind i mit øre, være langt mere intim (...)” (Rubery 2020, 20). Julia Pennlert, der har undersøgt hvordan lydbogslæsere fortolker skønlitteratur og kommunikerer herom, påpeger, at læserfeedbacken i flere tilfælde ”fremhæver de forskellige følelser, som værket vækker hos læseren” (Pennlert 2020, 54). De diskuterer ligeledes af og til, hvad det er for en stemning, oplæsningen skaber hos dem (Pennlert 2020, 55). Det er altså sandsynligt, at lydbogens lydlighed bidrager til en unik atmosfære og forbindelse til lytteren, hvor oplæserens stemme former deres emotionelle landskab og opfattelse af fortællingens stemning. I et studie af Henkel, Mygind & Svendsen (2021) ses lignende tendenser:

”we found that there is a remarkable number of codes related to atmosphere or mood. This is especially prevalent among the readers of the audiobook. (...) The voice of the narrator is linked to the atmosphere by the readers of the audiobook and described as directly contributing to different moods. This contributing factor is especially connected to empathizing with the protagonist’s feelings” (Henkel m.fl. 2021, 11-12).

Citatet viser, at oplæsningen – ud over at bidrage til at skabe en bestemt atmosfære eller stemning – kan styrke lytternes følelsesmæssige forbindelse med hovedpersonens oplevelser og følelser, hvilket kan medvirke til at øge læsernes engagement.

Den generelle opfattelse af lydbogen som et supplement til en travl livsstil, der gør det muligt at konsumere litteratur samtidig med at brugeren gør andre ting, kan nuanceres af studier, som bl.a. *Ljudboken: Hur den digitala logiken påverkar marknaden, konsumtionen och framtiden* (2019) der antyder, at lydbøger møder et fundamentalt behov for menneskelig forbindelse, idet fortællerens stemme giver komfort og reducerer følelser af ensomhed: ”Vår studie visade att den viktigaste faktorn för användningen av ljudböcker var behovet av mänskligt sällskap. En högläsande mänsklig röst ger lyssnaren en trygghetskänsla och får hen att känna sig mindre ensam” (Hanner m.fl. 2019, 35). På den måde forbindes lydbogen ligeledes til sociale motiver, hvilket desuden understreger lydlighedens og oplæsernes unikke evne til at indgyde teksten liv og fremkalde følelser af nærvær og fællesskab hos lytteren.

Lydbogens fysiske begrænsninger

Henkel, Mygind og Svendsen (2021) fandt i deres undersøgelse, at trykte bøger bliver værdsat for deres fysiske egenskaber, hvorimod lydbogslyttere udfordres af mangel på visuelle elementer og en fast fortællingsprogression: ”the physicality and materiality of the book are verbalized as something positive” (Henkel m.fl. 2021, 14). Ifølge lydbogsforfatter Daniel Åberg hænger problemet med lydbogens manglende ”bookishness” – et begreb beskrevet i Pressman (2020) som ”creative acts that engage the physicality of the book within a digital culture” (Pressman 2020, 1) – sammen med, at vi har arbejdet med og udviklet læseteknikker til den fysiske bog, siden vi startede i skole. De fleste af os læser derfor i dag bøger uden overhovedet at tænke over disse teknikker. Visse af de ting, vi automatisk udfører med øjnene er svære at kopiere, når vi skal lytte til en tekst. F.eks. som at skimme et afsnit for at finde ned til det, man er særligt interesseret i. På samme måde kan vi, hvis vi i læsningen af en trykt bog opdager, at vi har været ukoncentrerede, hurtigt cirkulere tilbage med

blikket og finde det, vi har misset. I lydbogslæsningen vil det lydlige ækvivalent til skimlæsning være justering af læsehastigheden, men dette er besværligt, da det kræver, at vi klikker rundt i menuen og vælger de rette indstillinger (Åberg 2020, 74-75). Fundene i undersøgelsen af Henkel, Mygind og Svendsen (2021) underbygger denne problematik: "here is a lack of breaks in the chapters, it quickly goes on", and it is described as annoying that you cannot "just read again". The audiobook's fixed pace and progression is experienced as frustrating, because the navigation is unfamiliar and difficult" (Henkel m.fl. 2021, 17). I modsætning til den trykte bog, hvor en pause nemt initieres ved at løfte blikket, kræver pauser i en lydbog en aktiv handling som at trykke på en knap – og ifølge Daniel Åberg er det ikke alle, der lige får gjort dette, hvis de forstyrres i deres læsning (Åberg 2020, 75). Denne pointe kan ligeledes underbygge, hvorfor lydbogslæsning også betegnes som en "distraheret læsning" (Linkis 2020, 5).

Lydbogens manglende bookishness betyder ligeledes, at indlæseren bliver særligt vigtig for at gøre teksten gennemskuelig for læseren – særligt i henhold til replikker og dialoger. I en trykt bog ser man konkret, hvordan der veksles mellem personer i en dialog. I en lydbog er det mere vanskeligt at afgøre, hvem der taler, fordi læseren kun har sin auditive sans at forlade sig på. En god indlæser kan dog med ændringer i stemmen tydeliggøre, hvilken karakter, der taler. Det er i den forbindelse ligeledes vigtigt, at forfatteren skaber karakterer, der er lette at skelne fra hinanden, fremhæver Åberg. Som greb kan forfatteren anvende konkrete tekstmarkører, som eks.: "siger Alice", men forfatteren skal dog være opmærksom på, ikke gentagelser får større betydning for lydbogen sammenlignet med den trykte bog. Det bliver trættende, at høre på for lytteren, hvis ordet "siger" læses op hele tiden (Åberg 2020, 76-77).

Til trods for de udfordringer, som lydbogens manglende bookishness præsenterer, medfører formatet også visse fordele. Ole Nyegaard, beskriver at han, når han læser en fysisk bog gerne læser en passage for derefter at bladere frem eller tilbage i bogen for at finde en parallel eller at studere et motiv, som gentages. Når han lytter til en lydbog, kan han ikke gøre dette nær så ubesværet; han er bundet af mediet og af den situation, han står i – f.eks. rengøring (Nyegaard 2020, 65). Det at være bundet til fortællingens lineære strøm uden evnen til at navigere frem og tilbage genopvækker en barnlig, ubekymret glæde ved historiefortælling (Nyegaard 2020, 68). Som børn er motivationen for at læse bøger typisk en anden; nemlig at få en god historie ud af gerningen. Gennem vores litterære skoling lærer vi senere at forholde os kritisk til det, vi læser. Det er derfor ofte den kritisk distance-rede afkodning, der fylder i vores læsning og ikke så meget den umiddelbare oplevelse. Den gode lydbog kan netop justere denne kritiske distance, fordi vi ofte er bundede til at lytte med (Nyegaard

2020, 68). Nyegaards erfaringer illustrerer, hvordan lydbogen kan genskabe en vis umiddelbarhed i litteraturforbrug, og hvordan det kan forvandle den erfarne læser til en mere spontan lytter.

Rammerne for den gode lytteroplevelse

For at skabe en engagerende lytteroplevelse i lydbogsformatet, er det essentielt at anerkende og adressere mediets begrænsninger. Da lytterne med deres månedsabonnementer har adgang til en døgnåben buffet af lydbøger, kan de nemt og hurtigt skifte til en anden lydbog. En spændingsfyldt eller indtagende introduktion er således essentiel i forhold til at skabe og fastholde lytterens interesse (Åberg 2020, 73-74). Kampen for at fastholde lytterens opmærksomhed er konstant gennem hele værket, idet lytterne ifølge Birgitte Stougaard Pederson hele tiden forventer *pay off*. Der skal være en grund til, at tingene bliver sagt, og der er således ingen overflødighedstolerance. I den forbindelse spiller indlæserens diktion og rytme særligt ind (Pedersen 2020, 90).

Som nævnt i tidligere afsnit, er der større risiko for, at lydbogslæsere mister koncentrationen under læsningen – særligt hvis de multitasker. Ifølge Åberg, er det ikke mange lyttere som anstrænger sig med at spole tilbage i bøgerne, hvis de indser, at de måske har misset noget væsentligt i fortællingen. Han pointerer derfor, at forfattere bør stræbe efter at opretholde lytternes opmærksomhed gennem hele værket, bl.a. ved at undgå unødvendige digressioner, sidespor mv. og sikre klarhed i plot og karakterudvikling. Desuden kan man, for at imødekomme udfordringer med navigation og koncentration, lave klare overgange mellem kapitler, tydelige markører for tidsmæssige spring og letgenkendelige karakterer. Ligeledes bør man holde læseren i hånden ved at sikre sig, at det er let at forstå, hvor og hvornår vi befinder os i fortællingen, og hvem, der befinder sig der. Den gode lydbog lægger stikord og ledetråde ud, der gør værket overskueligt for lytteren (Åberg 2020, 74). Åberg pointerer, at det i den trykte bog ikke er usædvanligt, at hovedteksten afbrydes af promemoriaer eller andre typer af dokumenter for at skabe en oplevelse af autenticitet, men hvor dette typisk har en god effekt på papir, har det ifølge Åberg modsat effekt for en lydbog (Åberg 2020, 74). Ligeledes er det vigtigt at undgå at beskrive følelser og intentioner, som allerede er formidlet af oplæserens stemme, for at undgå gentagelser og redundans – f.eks. ”siger han vredt”, hvis dette ligeledes er dramatiseret af oplæseren.

Lydbogens Revolution – Audio First

Lydbogen er i dag transformeret fra et ”supplement til trykte bøger” til et selvstændigt format (Pedersen 2020, 86). Konsekvenserne af, at litteraturen bliver frakoblet bogen som sit hidtil naturlige medie begynder vi ifølge forfatteren Ceridwen Dovey først nu at få øje på: “Sound is very powerful – when audio is no longer a pale shadow of the book, one starts to catch sight of the potential offered by audio.” (Dovey 2019). Således er det altså først nu at vi, måske på ny, får øje på lydmediets potentialer for alvor (Pedersen 2020, 89).

Formatets fremgang har påvirket, hvordan vi går til skriveprocessen såvel som tekstens karakterer. Lydbogsforfatternes skrivestil beskrives som værende mere plotdrevet og dialogbaseret, hvilket ifølge Pedersen matcher lydbogens styrker (Pedersen 2020, 89). Forfattere tilpasser deres værker til lytterne, herunder udfordringer som teknisk navigering, lytternes tålmodighed og de nye roller som indlæsende skuespillere spiller (Åberg 2020, 73).

Som produkt af den digitale udvikling og lydbogens indtog i vores læsekultur, er helt nye litterære formater opstået. Disse værker kan samlet set betegnes som audio first litteratur. I dette nye flet udgiver lydbogsforlagene litterære tekster direkte og alene til lyd. Mofibo kalder sine fortællinger af denne karakter ”Storytel Originals”. Den første Storytel Original blev lanceret i 2017 (Have & Jensen, 2020, 101). Den gennem en årrække populære definition af lydbogen som ”en lydoptagelse af en bog, der er læst op af en oplæser - ofte en skuespiller eller af forfatteren selv” (Pedersen 2020, 87) er som konsekvens af den litterære udvikling inden for feltet således outdated (Have & Pedersen 2016). Ifølge denne definition befinder lydbogen sig i en tæt relation til den trykte bog. I lyset af den mediemæssige udvikling der kommer til udtryk i samtidige kommercielle formater som Storytel Originals, er denne relation ikke længere givet.

På Mofibos hjemmeside fremhæves det, at audio udgaven er det primære format for en Original (Mofibo Originals u.å). Flere Storytel Originals findes således også i e-bogform. Original formatet ligger i krydsfeltet mellem en roman og en tv-serie, således at indlevelsen fra romanen kombineres med manuskriptforfatterens struktur og økonomiske tilgang til at arbejde med historien. Storytel Original er et serieformat. (Mofibo Originals u.å). Dvs., at historierne er skrevet i sæsoner med cirka ti afsnit i hver. Fortællingerne er desuden alle fiktionsfortællinger (Have & Jensen, 2020, 101). Formatet trækker på fortællertekniske konventioner og praksisser fra især tv-serien og går målrettet efter enkle, stramt redigerede fortællinger, med få centrale karakterer og en fremadrettet fortælleform (Have & Jensen, 2020, 102; Pedersen 2020, 93).

Efter en dybdegående gennemgang af lydbogens nuancerede rolle i litteraturens univers, opsummeres kort de centrale pointer: Lydbogens indflydelse på litteraturen og læseoplevelsen er be-

tydelig og flerfacetteret. Denne moderne form for litteraturforbrug udfordrer traditionelle opfattelser af læsning og fortolkning, hvilket ændrer både forfatterens tilgang til tekstskejselse og læserens oplevelse af fortællingen. Lydbogen åbner for nye dimensioner i litteraturen, hvor oplæserens fortolkning og stemmeføring beriger og transformerer teksten, hvilket påvirker lytterens følelsesmæssige respons og forståelse. Studier viser, at lydbogslytningen ikke nødvendigvis blot er en passiv modtagelse af litteratur, men kan fremme dybere forståelse og følelsesmæssig respons. Samtidig fremhæver forskning, at lydbøger tilgodeser forskellige kognitive processer i forhold til traditionel læsning, hvilket antyder, at lydbøger og trykte bøger komplementerer hinanden snarere end at konkurrere. Lydbogens popularitet og det stigende fokus på 'audio first'-litteratur afspejler en voksende anerkendelse af lydmediets unikke potentiale til at formidle historier og skabe intime, følelsesmæssige forbindelser med lytteren. Denne udvikling peger mod en fremtid, hvor lydbøger ikke alene ændrer vores læsevaner, men også inspirerer til nye litterære udtryksformer.

Gennemgang af udvalgte analyseredskaber

Paratekst

Begrebet parateksten refererer til alt det, der omgiver en tekst, og hjælper med at definere den som en bog. Denne fremstilling former læserens forventninger og opfattelse af værket. For eksempel, en genrebetegnelse som "Roman" eller "Digte" på forsiden giver indikationer om bogens indhold og stil. Genette identificerer tre underkategorier af paratekst: peritekst, epitekst og avanttekst (Genette, G. & Maclean, M. 1991).

Periteksten omfatter bogens fysiske aspekter såsom omslag, layout, forsideillustrationer, og titelblad. Denne kategori skaber den første interaktion mellem værket og læseren. Epiteksten inkluderer alt, der sker efter bogens udgivelse, såsom anmeldelser, forfatterinterviews, og forfatterportrætter. Denne kan også blive en del af periteksten i senere udgaver af bogen. Avantteksten dækker over processen før bogens udgivelse, herunder manuskripter, forfatternoter, dagbøger, og breve. Denne del er ikke altid tilgængelig for læseren (Genette, G. & Maclean, M. 1991).

At undersøge parateksten i forhold til lydbøgerne er relevant, fordi den måde, hvorpå en lydbog præsenteres og markedsføres, kan påvirke lytterens opfattelse og forventninger til værket. For eksempel kan en lydbogs omslag, titel, indledende bemærkninger, og selv den valgte oplæser (deres stemme og fortolkning) betragtes som en del af parateksten. Dette har betydning for hvordan lydbogens indhold opfattes og fortolkes af lytteren (Genette, G. & Maclean, M. 1991).

Modes of Engagement

Rita Felski identificerer fire "modes of engagement" i litteraturen: anerkendelse, fortryllelse, chok og viden (Felski 2008, 14).

Anerkendelse handler om litteraturens evne til at spejle læserens egen identitet eller erfaringer (Felski 2008, 12). Fortryllelse er en tilstand, der opstår, når læseren bliver fuldstændig opslugt af teksten (Felski 2008, 19). Fortryllelse kan dog gøre det vanskeligt at bevare en kritisk distance til teksten, hvilket påvirker evnen til at evaluere og kontekstualisere den. Vidensaspektet fokuserer på litteraturens evne til at generere og formidle viden om verden omkring os. Chok henviser til de øjeblikke, hvor teksten overrasker eller ryster læseren (Felski 2008, 17). Chokket kan relateres både til indholdet og formen af teksten, og det udfordrer læserens forventninger og opfattelser (Felski 2008, 19).

Disse kategorier repræsenterer en dynamisk interaktion mellem tekst og læser, der også involverer emotionelle aspekter. Anvendt i analysen af lydbøger kan disse engagementstilstande berige forståelsen af lytterens oplevelse. Anerkendelse kan f.eks. opstå gennem lytterens identifikation med stemmer eller temaer i lydbogen. Fortryllelsen kan være særligt stærk i lydbogsformatet, hvor stemmens kvalitet og fortællerens udtryk kan intensivere absorptionen i teksten. Viden kan formidles gennem lydbogens indhold og fortællerens evne til at fremhæve specifikke aspekter eller vinkler. Chok kan opstå gennem uventede plotvendinger eller levering af linjer, som kan være mere umiddelbar og fængslende i en lydbog. Disse engagementstilstande kan derfor give dybere indsigt i, hvordan lyttere interagerer med og oplever lydbøger på et emotionelt og kognitivt niveau.

Analyse

Denne analyse undersøger indgående, hvordan lydbogsformatet former oplevelsen og fortolkningen af litterære værker. Med særlig opmærksomhed på lydelementernes rolle – såsom stemmeføring, intonation, rytme og pauser – åbnes der op for en dybdegående forståelse af, hvordan disse aspekter bidrager til narrativets effekt og kanaliserer en alternativ modtagelse sammenlignet med den trykte bogs læseoplevelse.

I lyset af lydbogens særegenheder, som manglen på visuelle elementer og den implicite opfordring til deduktiv fortolkning, fremhæver analysen lytterens aktive engagement. Dette engagement er karakteriseret ved en fortolkningsproces, der er baseret mere på lytterens samlede auditive erfaring end på en detaljeret tekstnær analyse. Således understreges det, at lydbogslæsning fremmer en unik interaktion med teksten, hvor forståelsen formes i samspillet mellem værkets lydlige udtryk og lytterens individuelle fortolkning.

Det er ikke analysens formål at præsentere en udtømmende fortolkning af værkerne, men snarere at udforske og diskutere lydbogsmediets indflydelse på værkets kunstneriske udtryk og lytterens fortolkning. Dette perspektiv anerkender de særlige forudsætninger, som følger med lydbogsoplevelsen, og tilstræber at belyse den deduktive læsemetode som væsentlig for forståelsen af lydbogsformatets potentiale.

Black Dolphin

Black Dolphin (2018) var Mofibos første danske Storytel Original udgivelse. Bogen er en del af en lydtriologi af samme navn (Have & Jensen 2020, 102). Nærværende analyse er udarbejdet med udgangspunkt i den første bog i serien. Lydbogen består af en epilog og 10 episoder. Hver episode er ca. 50 min. langt. Bogen er skrevet af forfatter Christian Frost, men indlæst af skuespilleren Lars Bom. Lars Bom har ligeledes indlæst de to andre bøger i serien, der udkom hhv. 4 og 12 måneder efter den første udgivelse (Mofibo. u.å.).

Resume

Thomas Rasmussen, en analytiker på omkring 50, bosat i København, lever et almindeligt liv med sin kone og børn, hvor han finder glæde i litterære klassikere og matematiske modeller. Hans monotone eksistens forstyrres brat, da han indleder en affære med Katja, chefens nye russiske kæreste. Deres forbindelse fører til en række dramatiske begivenheder, hvor Thomas ender med at blive

uretmæssigt anklaget for mordet på en kvinde i sin egen lejlighed. Beviserne peger mod ham, og pludselig er han på flugt fra loven og søger efter Katja, som har forbindelser til den russiske mafia. Thomas' søgen fører ham ind i hjertet af mafiaen i Moskva og til det berygtede Black Dolphin-fængsel, hvor han må kæmpe for sin overlevelse. Med hjælp fra fængselschefen formår Thomas at undslippe, men på den anden side af fængselsdøren venter endnu en ubehagelig overraskelse ham. Han bliver gennet ind i en bil af velkendte ansigter; Nikolajev, en magtfuld figur i mafiaen fortæller ham, at han, hvis han vil se Katja igen, må gøre som de siger. Der er gået 8 måneder siden han satte sine ben i Black Dolphin første gang – og selv nu er han ikke fri. Nikolajev afslører nogle foruroligende sandheder om Katja; at Leo ikke er hendes rigtige søn, men Nikolajevs, at hun nu er gift med Nikolajev, men stadig elsker Thomas. Selvom fortællingen stopper ved en milepæl, hans afsked med fængslet, har man som læser således en fornemmelse af, at Thomas' fortælling ikke er helt afsluttet. Vi sidder tilbage med en masse ubesvarede spørgsmål om Katja, og får således lyst til at læse næste bog i serien for at få svar – i hvert fald er dette nok hensigten fra producentens side.

Paratekst

Som andre lydbøger og trykte bøger, har *Black Dolphin* (2018) sit eget originale cover. Coveret formidler nogle tydelige genretræk, der indikerer til lytterne, hvad de kan forvente af værket. På coveret er en kvinde portrætteret (Frost 2018). Hun har bar ryg og står med ryggen vendt til. Kigger man godt efter, kan man skimte et mærke midt på ryggen. I episode fire oplyses lytteren om, at Katja har et brændemærke på ryggen: ”Og jeg havde det, som om det lige så godt kunne have været mig, der havde brændt hende” (03.28.65), hvorfor billedet må forestille hende. Brændemærker forbindes desuden typisk med hårdkogte miljøer som bander eller netop mafiaen – hvorfor allerede coveret er en indikator på, hvad det er for nogle typer, vi skal høre om i fortællingen. I bunden af coveret er et billede af nogle utydelige bygninger, der formentlig skal forestille fængslet. Titlen på bogen står skrevet med rød skrift og indeni bogstaverne er nogle matematiske tegninger. Er man bekendt med den russiske Mafia, har man måske hørt om det russiske fængslet, der har lagt navn til titlen og får således afsløret lidt af handlingen allerede her. Billedet er i øvrigt holdt i mørke toner. Kombinationen af farverne og motiverne spiller således på de visuelle koder for thriller og krimi-genren.

En anden bemærkelsesværdig detalje er, at oplæseren med den hvide farve står tydeligere frem i motivet end forfatteren selv. Dette vidner om, at oplæseren spiller en væsentlig rolle for indlæsningen, hvilket kan understøttes af fundende i undersøgelserne fra bl.a. Mofibos brugerundersø-

gelse (jf. teoriafsnit). At Lars Bom som oplæser er et trækplaster for lytterne, bekræftes af bruger-anmeldelserne i Mofibos app. Bl.a. er der en, der skriver: ”Lars Bom holder klart som oplæser” (Frost 2018). En anden kommenterer: ”Lars Bom er super oplæser, der virkelig formoder at skabe den perfekte stemning” (Frost 2018). Lars Bom er en dansk skuespiller og har tidligere medvirket i flere tv-serier, der foregår i kriminelle miljøer (Thorboe 200; Petersen 1997). Er man som lytter bekendt hermed, kan dette ligeledes skabe forventninger til genren og indholdet.

Som de andre bøger på Mofibo, har bogen ligeledes nogle tilknyttede ”tags”, som findes under beskrivelsen af lydbogen. Disse tags fungerer som en mere eksplicit kategorisering af værket og placerer det ligeledes et sted mellem den psykologiske thriller og kriminalromanen (Frost 2018). Af både cover og tags fremgår det desuden, at det er en Storytel Original fortælling, hvilket, hvis man som lytter er bekendt med genren, måske ligeledes vil skabe særlige forventninger til plot og forløb. Foruden de mange rosende anmeldelser fremgår det ligeledes på siden, at værket har fået gode bedømmelser; i alt 4,1 stjerner ud af 5 mulige. Der er tilmed hele 661, der har bedømt den. Denne positive brugerfeedback kan ligeledes fungere som trækplaster for andre potentielle lyttere.

Lydbogen indledes med afspilningen af en titelmelodi (00.00.11) – et træk, der primært kendes fra TV-serier. Produktionen ligner ligeledes TV-serien i henhold til udgivelsesmønsteret; den er inddelt i episoder, som er inddelt i tre sæsoner, som indeholder et samlet forløb (Have & Jensen 2020, 102). Kapitelbetegnelsen, som vi kender fra det trykte bogmedie er erstattet med betegnelsen ”Episode” (Frost 2018). Denne indledende paratekst kan således indikere, at lydbogen placerer sig i grænsfeltet mellem tv-serien og den trykte bog, hvilket ligeledes påvirker lytterens forventning til teksten. Lydbogen indledes med en prolog, hvilket dog er et litterært træk (00.00.11).

Titelmelodien består af nogle indledende trommeslag som kort efter får selskab af strygere. Melodien har samme lydlige karakter, som lydclip fra uhyggelige eller actionprægede filmscener, hvilket er med til at skabe en dramatisk stemning. Melodien antyder således, at værket genremæssigt placerer sig indenfor dette dramatiske felt.

Det strukturelle niveau

I forhold til lydbogens struktur, er der ligeledes tydelige paralleller til tv-serien. Lydbogen er som nævnt inddelt i episoder, og disse er markeret med tydelige skel mellem afsnittene (dog er dette ikke tilfældet mellem prologen og episode 1). Efter endt episode indledes den nye episode med en gentagelse af titelmelodien og en præsentation af bogen. Dette kender vi ligeledes fra tv-serien, hvor man efter et afsluttet afsnit typisk venter 10 sekunder inden et nyt afsnit automatisk afspilles

og indledes med en melodi. Længen af episoderne på gennemgående cirka 50 minutter, kan endvidere indikere, at lydbogen er tilpasset vores moderne læsevaner og livsstil, hvor vi konsumere litteratur på farten eller som underholdning mens vi udfører andre aktiviteter (jf. afsnittet Digitale formater og dagligdags integration).

Lydbogen indledes som nævnt med en prolog. Boms dybe, hæse stemme i kombination med det lagsomme tempo, de mange pauser og korte sætninger, gør prologen spændingsfyldt. Her introduceres mange informationer, som følges ikke op af en uddybende begrundelse: ”Bare ‘Thomas’ og ‘Rasmussen’. Det er et helt almindeligt navn, der hvor jeg kommer fra (...) Men det er uforståeligt, der hvor jeg er nu. Derfor har de givet mig et nummer. Fange 041268. (...) De taler russisk, så jeg går ud fra, at jeg stadig befinder mig i Rusland, men jeg er ikke sikker” (01.09-02.01). Lytterens interesse og nysgerrighed vækkes fra start pga. de mange manglende informationer. Navnet indikerer, at Thomas er dansker. Han er taget til fange – men hvor, ved vi ikke – ud over, at det er et sted i Rusland – og årsagen er ligeledes ukendt. Dette ”de” går ligeledes igen i de næste mange sætninger – men uden at det konkretiseres, hvem ”de” egentlig er. Lytteren sidder således efter blot to minutter af handlingen med en masse ubesvarede spørgsmål, som vi venter på at få besvaret. Idet lydbogen betegnes som en ”thriller” og ”kriminalroman”, har læseren qua sin forforståelse for genrene en forventning om, at der på et eller andet tidspunkt er sket en forbrydelse. Idet handlingen afslører en tilfangetagelse, men uden at uddybe denne, skabes suspense, idet denne tilfangetagelse formentlig udgør fortællingens omdrejningspunkt og gåde.

Prologen introducerer således læseren til handlingen ’midt action’, hvilket fanger læserens opmærksomhed. Havde fortællingen startet med en skildring af Thomas’ hjemmeliv, som stedsvis også er skildret i fortællingen, ville den samme umiddelbare interesse måske ikke være vakt. Værkets indledning kan således reflektere en af de tendenser, Åberg fremhæver i henhold til den moderne lytter; lydbøgerne er nødt til at fange lytteren fra start, da lytterne er mindre tilgivende end den trykte bogs læser og uden store samvittighedskvaler klikker videre til den næste titel på vores lytteliste, hvis ikke teksten fanger os (Åberg 2020, 73-74).

Fortælleiden – den tid Thomas Rasmussen sidder inde i Black Dolphin-fængslet – er 8 måneder, mens den fortalte tid strækker sig langt tilbage i fortiden, tilbage til dengang Thomas var ung. De flashbacks, der forekommer, afbryder realtiden på en meget lidt ”invasiv” facon. Fortælleren, guider læseren nænsomt hen til den sceneskiftet, og lader eksplicit vide, at der nu tænkes tilbage: ”Som for så mange andre bestod mit liv af monotoni og rutiner, allerede inden jeg kom til Black Dolphin. Jeg passede mit ægteskab, jeg passede mit arbejde” (01.08.59). Dette gør det overskueligt

for lytteren at følge med i plottet og illustrerer, hvordan flydende overgange kan gøre det overskueligt for lytteren at følge med i spring i tid i historien. Dette greb med at holde lytteren i hånden, fremhæver Åberg, som særdeles vigtigt i lydbogskontekst. Han pointerer netop, at det kan være en udfordring for lytterne at følge med i spring i tid på grund af fraværet den trykte bogs visuelle vejledning (Åberg 2020, 73-75). Eksemplet her viser, hvordan fortællerens stemme fungerer som en narrativ guide. Åberg fremhæver ligeledes, at forfatterne til lydbogsformatet bestræbe sig på at fastholde læseren opmærksomhed og tilfredshed hele tiden. Han pointerer, at noget af det, der kan få lytteren til at miste koncentrationen bl.a. er unødvendige sidespor, der gør det svært at danne overblik over, hvor og hvornår vi befinder os i fortællingen, samt hvem der befinder sig der (Åberg 2020, 75). I *Black Dolphin*, kan den tydelige markering med et nyt episode nummer, som læses op, i starten af hvert kapitel være et forsøg på at foregribe denne problematik. Undervejs bruges karakterernes navne desuden meget hyppigt, hvorved disse bliver ligeledes pejlemærker for lytteren. Endvidere kan valget om at lade den samme fortæller, gå igen gennem hele bogen afspejle en tilpasning til mediet.

Personkarakteristika og flerstemmighed

Historien er fortalt i førstepersons perspektiv fra Thomas Rasmussens synsvinkel. Alle karakter-skildringerne sker således gennem hans øjne, hvorfor samtlige og karakteristikkere af de øvrige karakterer bærer bræg af Thomas' forhold til dem. Når Thomas beskriver sin familie, er det med nøgterne, flade beskrivelser: "Jeg har netop kysset min kone farvel, fordi jeg ved, at det er den slags, normale mennesker gør. Jeg kyssede hende ikke for kort, ikke for længe, men lige tilpas" (00.19.56). I disse skildringer af familien, bærer stemmen præg af mekanik og ligegyldighed, hvilket understreger kontrasten til hans detaljeorienterede og finurlige beskrivelser af Katja: "jeg kunne se ind i hendes pastelblå øjne og betragte de små fregner på hendes næse" (tidskode 01:47:07), der ligeledes læses op med en meget større indlevelse. Det er således i særdeleshed stemmeføringen i disse eksempler, der understreger Thomas Rasmussens forskelligartede forhold til tekstens karakterer.

Stemmen får ligeledes betydning for lytterens indtryk af Thomas Rasmussen, og understreger hans analytiske, nøgterne, beregnende natur. Han er ikke nogen udfarende type. Selv de mest voldsomme oplevelser virker han til at have en distance til: "Der kommer en lyd fra ham, først dyb og gurglende, derefter højere og højere, indtil han brøler af sine lungers fulde kraft, som en såret gnu på savannen. En af vagterne tænder en stavlygte og lyser på den enorme mand, og jeg ser, at hans

ansigt er dækket af blod" (01.01.31). Teksteksemplet oplæses med minimale udsving i toneleje, hvilket netop giver beskrivelsen en mekanisk, foruroligende ligegyldig karakter. Boms rå maskuline tone passer desuden godt ind i den stereotype forestilling om folk, der befinder sig i disse miljøer. Dette er jf. opgavens teoriafsnit afgørende, idet uoverensstemmelser mellem oplæserens stemme og den karakter, der skildres virker som et forstyrrende element for lytteren.

Selvom historien skildres fra Thomas synsvinkel, hører vi alligevel flere andre karakterer tale, når disse er i dialog med hovedpersonen. Bom laver i disse tilfælde tydelige variationer i henhold til intonation, tryk og tempo at skelne de talende karakterer fra hinanden. Når Thomas er i dialog med sin sekretær tilføjer han en tydelig Københavns dialekt, når han gengiver hendes replikker (1.34.45). Dette gør dialogen mere levende og gør det nemt for læseren at gennemskue, hvem der siger hvad. Den lysere stemme og livlige rytme påvirker endvidere læserens syn på sekretæren positivt. Netop dette eksempel understreger lydbogens evne til at gøre opmærksom på tekstens flerstemmighed, og hvorledes denne kan anvendes til at karakterisere karaktererne. Med dette in mente, kan det virke paradoksalt, at mange lyttere giver udtryk for at sætte pris på en neutral oplæser (Linkis m.fl. 2020, 4). Eksemplet viser netop, hvordan oplæserens fortolkning kan være med til at tilføre flere lag til teksten – lag der ikke findes i den trykte bog.

Setting

Oplæserens indflydelse på skildringen af miljø og stemning i *Black Dolphin (2018)* er multifacetteret og bidrager væsentligt til fortællingens immersive kvalitet. Gennem en konsekvent anvendelse af russiske udtryk, leveret med en autentisk klingende russisk dialekt, formår oplæseren at transportere lytteren direkte ind i værkets ruslandsbaserede setting. Udtryk som "Otboy" (00.14.30) og den gradvise undervisning i russisk gennem fortællingens hovedperson, Thomas, tjener til at forankre lytteren i det kriminelle univers. Dette sprogbrug bidrager til en følelse af autenticitet og understøtter narrativets troværdighed.

I fortællingens begyndelse efterlader de uforklarede russiske termer lytteren i en tilstand af forvirring, hvilket spejler Thomas egne udfordringer med at navigere i et fremmed sproglandskab. Når Thomas lærer sproget, og betydningerne afsløres – for eksempel når "Spasiba" (00.48.18) forklares som 'tak' – involveres lytteren i en parallel sproglig rejse, der fremmer en dybere forståelse for og forbindelse med hovedpersonens oplevelser.

Oplæserens stemmeføring spiller en central rolle i at fremkalde den ønskede atmosfære. Den monotone stemmeføring, særligt i skildringen af livet i det berygtede Black Dolphin-fængsel, forstærker

den grå og håbløse stemning, der hersker i fortællingens baggrund. Når oplæseren eksempelvis artikulerer sætninger som "Det kan enten betyde, at jeg er i live. Eller at jeg skal være her resten af livet." (00.14.21) i et langsomt tempo og med et suk, skabes der en følelse af fortvivlelse og resignation, som er dybt påvirkelig.

Den overordnede langsomme oplæsningshastighed komplementeres af det monotone udtryk, hvilket skaber en fornemmelse af kedsomhed og ligegyldighed, der præger hverdagen i fængslet. Denne læsestil gør lytteren i stand til at identificere sig med Thomas følelse af træthed og opgivenesshed, hvilket forstærker empatien og engagerer lytteren i Thomas skæbne på en måde, der måske ikke ville have været mulig gennem en trykt tekst.

Fortælleperspektiv

Valget om at lade *Black Dolphin* foregå i nutid og begrænse perspektivet til hovedpersonen Thomas oplevelser skaber en umiddelbarhed og nærhed, som forstærkes yderligere af oplæsningen. Den konstante brug af en enkelt stemme, der kun ændres i dialogpassager, intensiverer identifikationen mellem Thomas og fortælleren. Dette narrative greb gør lytteren til en fortrolig, der får indsigt i Thomas inderste tanker og følelser, som om han fører en indre monolog direkte med lytteren. Gennem denne fortælleteknik oplever lytteren begivenhederne i realtid, præcis som Thomas gør, hvilket giver en autentisk følelse af at være til stede i fængslet. Fortællingen føles derfor ikke som en impulsiv tankestrøm, men snarere som en nøje overvejet beretning, hvor henvendelserne til lytteren synes at være bevidst konstruerede for at opnå en bestemt effekt. For eksempel signalerer sætninger som "Det var som sagt pga. Hanna, at jeg mødte Katja" (01.33.19) en implicit forståelse af en lytter, hvilket skaber en dialogisk fornemmelse. Denne teknik, sammen med sprogets lighed med talesprog, øger oplevelsen af tekstens autenticitet og nærvær. Lytterhenvendelserne inviterer til en intim forbindelse mellem lytter og fortæller og bidrager til at holde fortællingen dynamisk og engagerende. Den intime forbindelse mellem lytter og læser kan forklares med afsæt i Felskis begreb "genkendelse", det vi genkender teknikken fra personlig samtale. På denne måde knyttes lytteren til handlingen og karaktererne.

Som Henkel m.fl. påpeger, spiller oplæserens stemme og fortolkning en afgørende rolle for atmosfæren og stemningen i en lydbog, og er direkte forbundet med lytternes følelsesmæssige engagement i fortællingen (Henkel m.fl. 2021, 11-12). Det er denne stemme, der formidler hovedpersonens følelser og skaber et følelsesmæssigt landskab, som lytteren kan træde ind i og opleve sam-

men med karakteren. Dette bekræfter oplæserens essentielle rolle i lydbogsformatet og belyser, hvordan stemmeføring og fortolkning er centrale for at frembringe en fængslende lytteoplevelse.

Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage

Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage af Naja Marie Aidt blev første gang udgivet som trykt bogformat tilbage i 2017. Nærværende analyse tager udgangspunkt i lydbogsversionen på Mofiobo, der udkom i 2021.

Paratekst

Lydbogens paratekst er især præget af dens autofiktive natur, som tydeliggøres i beskrivelsen af værket: "I marts 2015 døde Naja Marie Aidts søn Carl i en ulykke" (Aidt 2021). Dette indledende element skaber en umiddelbar personlig forbindelse mellem fortælleren og lytteren og rammesætter den efterfølgende lytteoplevelse. Bogen har følgende tags: "Sorg", "Sorg og tab", "Mor-søn-forhold", "Dagbøger", "Erindringer", "Sørgelig" (Aidt 2021). Disse tags er med til at placere værket inden for sorglitteraturen, og understreger Aidts personlige forhold til bogen idet det tilsyneladende bl.a. indeholder erindringer og dagbogindlæg. Disse aspekter af parateksten er med til at forme lytterens forventning til værket; vi forventer en personlig, sørgelig beretning, der behandler tabet af et barn. Derudover understreger lydbogens paratekst tendensen til at dele oplevelser med litteraturen. Både lyttere og læsere giver udtryk for empati, hvilket understreger deres personlige forbindelse til fortællingen netop på baggrund af værkets autobiografiske genre (Aidt 2021). Den mest bemærkelsesværdige betragtning i henhold til denne analyse, er angivelsen af oplæser. Det fremgår netop af parateksten, at det er Naja Marie Aidt selv, der læser værket højt. Når forfatteren, fortælleren og jeg-personen falder sammen, som i Naja Marie Aidts værk, bliver grænserne mellem fiktion og virkelighed flydende. Dette skaber en unik autenticitet og troværdighed i fortællingen.

Genre

Som indikeret i parateksten, er bogen en helt unik sammensætning af forskellige tekstlige bidrag, der til sammen skal forsøge at give sorgen et sporg. Aidt inddrager både hhv. digte (22.16), lektion-artikler (2.00.36), dagbogs uddrag (15.35.00), en politirapport (2.08.00), erindringer fra hospitalet (3.30.40), tankestrømme (28.56) og meget andet. Hun fremhæver nogle brudstykker af litteratur, skrevet af en forfatter, der gerne ville skrive en bog om sin sorg, men som aldrig kunne. Han kunne ikke, skrive noget, der ikke var i stykker, fordi han var gået i stykker. Denne karakteristik,

som hun laver af hans værk, er ligeledes gældende for hendes eget. De forskellige implementerede brudstykker står i skarp kontrast til hinanden pga. deres genremæssige forskellighed. Denne understreges af variationer i stemmekarakteristika som tone og tempo.

I den primære fortælling – værende (den brudte) skildring af forløbet fra da hun sidder hjemme og telefonen ringer til på hospitalet, hvor de forlader Carl – er tempoet hurtigt og hektisk. Dette medfører en fornemmelse af autenticitet ift. situationen, der ligeledes har været hurtig og hektisk. Disse skildringer står i skarp lydlig kontrast til f.eks. digtoplæsningerne, der artikuleres tydeligere, langsommere og med betydeligt flere kunstpauser. Således anvender Aids sin oplæsning til at underbygge genrekonventionerne og tydeliggøre disse for læseren. Rita felskis begreb genkendelse er i denne kontekst interessant, idet genkendelsen af bl.a. digtenes lydlighed ikke blot hjælper os til at navigere i teksten, men ligeledes bevirker, at vores oplevelse med det oplæste tekststykke forekommer autentisk, idet lydligheden er tro mod sit indhold. Aids manipulerer således stemmen for at vejlede læseren i det fragmenterede lydlandskab.

Oplæsningen af politirapporten ved (02.08.00) er bemærkelsesværdig monoton, taget i betragtning af, at denne omhandler den nat, hendes søn døde og desuden skildrer nogle urimelige forhold. Dette har en stor effekt. For det første virker det meget autentisk med den mekaniske og uengagerede oplæsning, af en rapport, der er formentlig nedfældet på mekanisk og uengageret vis. For det andet er dette modsætningsforhold virkelig kraftigt ift. at fremkalde en læserreaktion. Den mekaniske oplæsning går igen, når Aids fremsiger bidrag fra lektiokonartikler: ”Lektion artikel. Psykose. Retsligt er definitionen bristende eller læderet eller manglende realitetsopfattelse. Realitetstab. Svigtende eller defekt evne til realitetstestning.” (2.00.36:). Den hakkende maskinefterlignende stemmeføring er med til at understrege tekstens væsen; døde, mekaniske ting.

I forhold til at navigere i tid og sted, er særligt bidragende fra Aids dagbog samt nyttige, idet disse altid indledes med en præsentation af netop settingen: ”Jeg skrev i min dagbog. 11. Februar 2016” (00.18.45).

Det er generelt lettere for læseren at holde styr på, hvornår den primære handling foregår, idet denne forløber kronologisk og desuden altid indledes med en gentagelse af den sidste del, der er blevet sagt.

Fortællerforhold og stemmens rolle

Fortællerforholdet i værket har en særegent karakter, idet der som nævnt er et sammenfald mellem både fortæller, Aids som karakter og forfatter. Dette skaber en unik autenticitet og troværdighed i

fortællingen. Ligesåvel som bogen er Carls bog – bliver den altså også Aids; Aids fortolkning af digtene, Aids erinding om den skæbnesvangre nat, Aids syn på lektiekonsopslagene – og hendes holdning til dem og fortolkning af dem bliver synlig gennem de lydlige karakteristika. Betoningerne af enkelte ord i digtoplæsningen indikerer således, hvad hun vurderer, der er digtets essens. Historien om Aristoteles (1.38.40), der døde ung, kan indikere, at hun betragter Carls historie som en tragedie. Når hun læser teksten: ”Vi tåler ikke, at planter og træer dør. Vi tåler ikke tanken om, at vores fejl og uopmærksomhed skal få planter og træer til at dø” (1.27.35), holder hun lange pauser omkring ”fejl” og ”uopmærksomhed”. Hun sætter ligeledes hastigheden ned, når hun siger: ”skal få planter og træer til at dø”. Gennem lydlige forandringer, får hun symbolikken til at stå frem og det bliver klart for læseren, at hun drager en parallel til Carl. Vi får således på fornemmelsen, at hun er tyngt af dårlig samvittighed og skyld over, at hun ikke kunne holde Carl i live. Samtlige betoning i fortællingen spejler Aids sorg – en læser af bogen i trykt format ville ikke få de tilsvarende betoning og fortolkninger, og det er netop det, der gør den lydlige oplevelse ekstra unik og autentisk; når hun læser ”jeg” så er det faktisk et autentisk, sandt jeg. Brugen af dette pronomen intensiverer derfor den personlige og intime tone i værket.

Denne unikke fortællerposition i lydbogsformatet understøtter en dyb forståelse af værkets tematiske og emotionelle kompleksitet. Aids bruger stemmens nuancer til at formidle sorgens mange facetter, hvilket giver lytteren et direkte indblik i hendes indre verden.

Aids konsekvente og autentiske stemmeføring gennem lydbogen understøtter en naturlig og realistisk skildring af de situationer og følelser, der præsenteres. Hendes evne til at fastholde denne autenticitet bidrager til at fastholde lytterens engagement uden at forstyrre den narrative flydende strøm. Når Aids påtager sig dialoger eller portrætter andre karakterer, som f.eks. når hun skal gengive niecens bemærkning om, at: ”Karl bor i himlen nu og der kan vi ikke besøge ham”. (1.27.00), anvender hun subtile ændringer i stemmeføringen, hvilket fungerer som et navigationsværktøj for lytteren. Disse skift i stemme og tone indikerer ikke blot, hvem der taler, men også ændringer i perspektiv og stemning. Denne teknik fremhæver lydbogens evne til at formidle flerstemmighed og den rige tekstur af karakterer og deres interaktioner. Det demonstrerer også lydbogens unikke kapacitet til at differentiere mellem og bringe liv til tekstens mange stemmer på en måde, der muliggør en dybdegående og nuanceret oplevelse for lytteren.

Temporalitet og struktur

Gennem variation i temporalitet, manipulerer oplæseren (Aidt) med tid og struktur. Dette understreger værkets narrative flow og hjælper lytteren med at navigere gennem de forskellige tidslag og afsnit.

Tankestrømme som i 40.50 læses op i en kontinuerlig strøm. Derved får den stop karakter som en tankestrøm – alternativt kunne det have være. Tempoet sænkes, når der skiftes scene eller genre, hvilket er med til at understrege overgangen. Dette er nyttigt, idet lytteren ikke har noget visuelt at støtte sig til, når disse sceneskift skal identificeres.

Manipulation af tempoet anvendes ligeledes til at udtrykke skift i mentalitet: ”Jeg kan se hårene på hans bryst. Også de som ørerne ligger tæt ind til ham. Tæt til hans hud, perfekt i mønstre, der minder om muslingens blomsternes, vækster i regnskoven, bregner der netop står foran at springe ud. Hvorfor har han ikke tøj på, spørger jeg, hvorfor er han nøgen. Hvorfor har de ikke klædt ham på? Hvad nu hvis han fryser.” I starten af eksemplet er rytmen rolig og stemmen mild. Da hun stiller spørgsmålstejn ved, hvorfor han ikke har tøj på, sættes tempoet og op tonen bliver hård. Den hurtigere talehastighed eller hektisk tone afspejler således en karakterens (Aidts) indre uro og spænding.

På denne måde tilføjer lydbogsformatets håndtering af temporalitet og struktur en dybde til værket, der beriger lytterens forståelse og engagement. Det giver en unik mulighed for at opleve Aidts komplekse narrativ på en måde, der både er følelsesmæssigt resonant.

Opsummering

Black Dolphin (2018) illustrerer parateksten og lydbogens strukturelle elementer, herunder oplæserens stemmeføring og manipulering med tempo, hvordan lytterens forventninger formes og engagement fastholdes. Karakterernes skildring gennem oplæserens intonation og tempo bidrager til at profilere personlighederne og fremhæver flerstemmighed og narrativ dybde. Lydbogens struktur og fortællerteknikker er tilpasset moderne forbrugsmønstre og skaber en unik fortælling.

I *Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage* (2021) skaber lydbogens paratekst en forventning om en dyb personlig og sørgelig fortælling, hvor forfatterens egen oplæsning blander fiktion og virkelighed og tilføjer en unik autenticitet. Genrebetoner i oplæsningen understreger den fragmenterede struktur og det varierende tempo formidler følelser og skaber kontrast i værket. Fortællerpositionen er intim og styrker forståelsen af sorgens mange facetter.

Samlet set viser analyserne, at lydbogsformatet ikke kun overfører en skriftlig fortælling til et hørbart format, men transformerer og beriger den litterære oplevelse gennem specifikke mediespe-

cifikke træk såsom oplæsningens kvalitet, lydeffekter og strukturelle tilpasninger. Disse aspekter samarbejder om at skabe et indlevelsrigt og immersivt narrativ, der inviterer lytteren ind i værkets verden på en måde, der adskiller sig fra den trykte bogs oplevelse.

Diskussion

Diskussionen om lydbogens plads i den litterære kultur og dens relation til læsning som kulturel praksis er kompleks og flerfacetteret. Nutidens litteraturforskere, som ofte fremhæver den stille afkodning af skriftligt materiale som det primære middel til litterær fordybelse, kan overse lydbogens værdi som et selvstændigt og rigt medie. Denne tendens kan forankres i langvarige kulturelle hierarkier, der favoriserer det skrevne ord og dets tilknyttede praksisser, som dybdegående analyse og kritisk tænkning, frem for den auditive oplevelse (Pedersen 2020). Den kritiske synsvinkel kan således ses som en manifestation af dybtliggende diskurser omkring 'korrekt' læsning og forståelse af, hvad en bog er. John Deweys pragmatisk tilgang til viden og forståelse, hvor erfaring og interaktion er nøgleelementer, kan dog udfordre denne forestilling ved at foreslå, at en bog - og læseoplevelsen - er en dynamisk enhed, som ændrer sig med sin kulturelle og teknologiske kontekst (kilde).

I dette lys kan lydbogen ses som et middel til at genopfriske mundtligheden og give den en ny plads i litteraturen. Dette stemmer overens med post-fænomenologiens fokus på teknologi og menneskelige oplevelser, hvor forskere som Don Ihde og Peter-Paul Verbeek har understreget, hvordan teknologi former vores oplevelse af verden (Veerbek (u.å.)).

Lydbogen er således ikke blot en 'afledning' af den trykte bog, men et selvstændigt medie, der bør anerkendes for sine unikke kvaliteter, såsom oplæserens tonalitet, rytme og evne til at fremkalde stemninger.

Analysens fund gør op med forståelsen af lydbogslæsninger som passiv modtagelse af litteraturen og peger på at lydbogslæsningen kan anvendes til at undersøge perspektiver, den trykte bog ikke har mulighed for, såsom 1. Flerstemmighed og karakterudvikling. En oplæseres evne til at give hver karakter en unik stemme kan give en dybere indsigt i karakterernes personligheder og udvikling. Det kan afsløre nuancer i dialogen og relationerne mellem karaktererne, som kan være sværere at opfange ved traditionel læsning. 2. Stemning og atmosfære: Oplæserens tone, tempo og intonation kan skabe en atmosfære, der kan forstærke teksten og give en mere indlevet oplevelse af forfatterens skabte verden. Dette kan især være effektivt i genrer som horror, romance eller thriller, hvor stemningen er afgørende for læserens oplevelse. 3. Temporalitet og pacing: Lydbogen dikterer et

bestemt tempo, som kan påvirke fortællingens rytme og hvordan historien udfolder sig. 4. Emotionel respons: Den menneskelige stemme er et kraftfuldt værktøj til at formidle og fremkalde følelser. En oplæser kan bringe en emotionel dybde til teksten, som kan resultere i en stærkere og mere personlig forbindelse til historien. 5. Narrativ tilstedeværelse: Nogle lyttere kan opleve en følelse af nærvær gennem lydbogen, som om de er tilskuere til historien, der udfolder sig i realtid. Dette kan føre til en følelse af direkte engagement i narrative begivenheder.

Ved at udnytte disse unikke aspekter af lydboglæsning, kan læsere og lyttere opnå en rig og ofte mere nuanceret forståelse af litterære værker. Disse aspekter af lydboglæsning understreger, at lydbogen ikke kun bør ses som et supplement til den trykte bog, men som et selvstændigt medium med sin egen ret og potentiale til litterær udforskning og analyse. Dette nye landskab af litterær udforskning åbner for en verden, hvor historier ikke bare fortælles, men opleves på en måde, der kan stimulere sanserne og fremmane en intens følelsesmæssig respons.

Overgangen til at anerkende lydbøger som et selvstændigt og fuldgældigt litterært medium fører os til at overveje, hvordan forskellige genrer og fortællingsteknikker kan passe forskelligt til lydformatet.

I den henseende kan bl.a. Csikszentmihalyis flowteori inddrages. Flowteorien antyder, at en optimal oplevelse opstår, når en aktivitet matcher en persons færdighedsniveau med den præsente udfordring, hvilket skaber en tilstand af dyb fordybelse og engagement kendt som flow (Csikszentmihalyis, 1999). Lydbøger, der tilbyder et klart og direkte plot, som i krimigenren, passer godt til dette koncept, fordi de giver lytteren mulighed for at følge historien uden overvældende krav til fortolkning. Disse fortællinger præsenterer ofte en gåde eller et mysterium, der gradvist løses, hvilket giver lytteren en løbende følelse af opnåelse og tilfredsstillelse, som understøtter flowtilstanden.

I modsætning hertil kan lydbøger med rigt billedsprog og komplekse narrative strukturer præsentere større udfordringer for lytteren, især når der er tale om multitasking. Disse værker kræver mere fokuseret opmærksomhed og en dybere fortolkning, som kan være uforenelig med baggrundslytning eller delt opmærksomhed. I sådanne tilfælde kan den manglende visuelle støtte gøre det vanskeligere for lytteren at forblive i flow, da hjernen skal bearbejde flere lag af betydning uden fordelene ved skriftlig tekst, hvor man kan gå tilbage og revurdere tidligere afsnit for at sikre forståelse.

Derfor er det essentielt at forstå lydbogens begrænsninger og styrker i forskellige læsekontekster. Mens den kan tilbyde en tilgængelig og indlevende vej ind i litteraturen, er det også vigtigt at

anerkende de krav, som komplekse tekster stiller, og hvordan disse kan udfordre lytterens evne til at opretholde et konstant niveau af engagement og opmærksomhed.

Serier af lydbøger, der er 'bingeable' (som Black Dølfen), kan appellere til lyttere, fordi de tilbyder kontinuerlig og ofte mere letfordøjelig underholdning, der kræver mindre kognitiv indsats. Denne tilgang til lydbogsproduktion afspejler en tilpasning til lytternes livsstil, hvor lydbøger konsumeres sideløbende med andre aktiviteter, og hvor lytterne måske foretrækker materiale, der er let at følge uden at kræve deres fulde opmærksomhed. Det er også værd at bemærke, at selvom lydbogen tilbyder en anden type af engagement end den trykte bog, er det ikke ensbetydende med, at den ikke kan benyttes i et analytisk og akademisk arbejde. Tværtimod kan lydbogen tilføre nye dimensioner til fortolkningen af et værk og berige analysen med dens unikke auditive aspekter.

Endelig kan lydbogens voksende popularitet og integration i vores dagligdag betragtes som en naturlig evolution i vores forbrug af litteratur. Den afspejler den moderne livsstil krav om fleksibilitet og tilgængelighed og understreger behovet for at genoverveje og redefinere, hvad det betyder at "læse" i det 21. århundrede. Lydbogen repræsenterer således en mulighed for at udvide vores forståelse af litterær engagement og de måder, vi oplever og interagerer med tekster på.

Konklusion

Denne specialeopgave har undersøgt transformationen fra trykte bøger til lydbøger og dens indflydelse på danskernes brug og opfattelse af litteratur. Gennem en dybdegående analyse af to kontrasterende værker, "Black Dolphin" og "Har døden taget noget fra dig, så giv det tilbage", er det blevet klart, at lydbogsformatet ikke blot er en simpel overførsel af tekst fra papir til lyd, men en formatmæssig revolution, der udfordrer traditionelle litterære praksisser og beriger den litterære oplevelse.

Lydbogen har vist sig at være et selvstændigt og dynamisk medie, der inviterer til en anderledes litterær interaktion. Den bringer en unik dimension til litteraturen ved at tilføre stemme og lyd, hvilket kan forstærke fortællingens atmosfære og karakterernes dybde. Oplæserens rolle er blevet afgørende for lytternes engagement og fortolkning af teksten, og lydbogen har åbnet op for nye litterære udtryksformer, som "Audio First"-litteraturen.

Analyserne har vist, at lydbogen tilgodeser moderne forbrugsmønstre ved at være fleksibel og tilgængelig, hvilket gør litteraturforbruget mere integreret i hverdagen. Denne udvikling reflekterer en ændring i vores kulturelle forbrug af litteratur, hvor lydbøger er blevet et populært valg for mange danskere. Denne tendens er særligt fremtrædende blandt yngre generationer, der integrerer lydbogen i deres dagligdag.

Imidlertid byder lydbogsformatet også på udfordringer. Den manglende visuelle støtte og den faste fortællingsprogression kan gøre det vanskeligt for nogle lyttere at følge komplekse plot og karakterudviklinger, især når de udfører andre aktiviteter samtidig. Dette understreger vigtigheden af en veltilrettelagt og gennemtænkt oplæsning, der kan holde lytterens opmærksomhed og interesse.

Samlet set peger specialets fund på, at lydbogen er et kraftfuldt medie, der har potentialet til at omdanne vores forståelse og brug af litteratur. Det understreger behovet for en bredere anerkendelse af lydbogsformatets unikke kvaliteter i litterære og akademiske kredse og opfordrer til en genovervejelse af, hvad det vil sige at 'læse' i det 21. århundrede. Lydbogen repræsenterer ikke kun en ny måde at opleve litteratur på, men også en mulighed for at udforske nye fortællerteknikker og fordybe sig i litteraturens mange facetter på en måde, der er i tråd med vores nutidige livsstil.

Litteraturliste

Primærlitteratur

Aidt, N. M. (2021). *Har døden taget noget fra dig så giv det tilbage: Carls bog* [Lydbog]. Oplæst af Naja Marie Aidt. Gyldendal. Tilgængelig på Mofibo.

Frost, Christian. (2018): *Black Dolphin*. Oplæst af Lars Bom. Storytel Original. 1-10. Tilgængelig på Mofibo.

Sekundærlitteratur

Baron, N. S. (2021). Why we remember more by reading – especially print – than from audio or video. The Conversation. <https://theconversation.com/why-we-remember-more-by-reading-especially-print-than-from-audio-or-video-159522>

Björkén-Nyberg, C. (2020). Når stemmer brydes på nye måder I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 29-44.

Bogpanelet. (2019). Bogen og Litteraturens Vilkår 2019: Kulturministeriet: *Bogpanelets årsrapport*. Bogpanelet, Kulturministeriet.

Bogpanelet. (2023). Bogen og Litteraturens Vilkår 2023: Kulturministeriet: *Bogpanelets årsrapport*. Bogpanelet, Kulturministeriet.

Camlot, J. (u.å.). Early talking books: *Spoken recordings and recitation anthologies, 1880-1920*. Concordia University. https://spectrum.library.concordia.ca/id/eprint/36134/4/Camlot--TALKING_BOOKS_FINAL_Pre-Print.pdf

Carr, N. (2010). *The shallows: How the internet is changing the way we think, read and remember*. Atlantic Books.

Csikszentmihalyi, M. (1999). If we are so rich, why aren't we happy? *American Psychologist*, 54(10), 821- 827. doi:2048/10.1037/0003-066X.54.10.821

Daniel, D. B., & Woody, W. D. (2010). They Hear, but Do Not Listen: Retention for Podcasted Material in a Classroom Context. *Teaching of Psychology*, 37(3), 199-203. <https://doi.org/10.1080/00986283.2010.488542>

Danmarks Statistik. (2021). Danskere elsker at læse krimier: Kulturvaner læsevaner 2021 (Nyt fra Danmarks Statistik, nr. 430). <https://dst.dk/Site/Dst/Udgivelser/nyt/GetPdf.aspx?cid=33191>

Det Humanistiske Fakultet. (2021). Covid-19 har ændret danskernes læsevaner. Tema: Coronavirus; Københavns Universitet. <https://hum.ku.dk/faknyt/2021/juni/covid19-har-aendret-danskernes-laesevaner/>

Dimmick, J. W. (2003). Media competition and coexistence: The theory of the niche. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Dovey, Ceridwen (2019): *Life after Truth*. Audible Original, Sydney: Audible Australia.

Dutta-Bergman, M. J. (2004). Complementarity in Consumption of News Types Across Traditional and New Media. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 48(1), 41–60. https://doi.org/10.1207/s15506878jobem4801_3

Felski, Rita (2008). "Introduction" I: *Uses of Literature*. Maldon, MA og Oxford: Blackwell, s. 1-22 + noter s. 136-138.

Furnham, A. (2001). Remembering Stories as a Function of the Medium of Presentation. *Psychological Reports*, 89(3), 483-486. <https://doi.org/10.2466/pr0.2001.89.3.483>

Furnham, A., & Gunter, B. (1989). The primacy of print: Immediate cued recall of news as a function of the channel of communication. *The Journal of General Psychology*, 116(3), 305-310. <https://doi.org/10.1080/00221309.1989.9917764>

Genette, G. & Maclean, M. (1991): "Introduction to the Paratext" i *New Literary History*, Vol. 22, Nr. 2, Probing: Art, Criticism, Genre, s. 261-272

Hanner H., O'Connor, A. & Wikberg, E. (2019): *Ljudboken: Hur den digitala logiken påverkar marknaden, konsumtionen och framtiden*. Stockholm: Svenska förläggareföreningen.

Hansen, H. (2018). Læs hvad der siges – hør hvad der står: En undersøgelse af læse- og lytteforståelse. *Journal of Language Works - Sprogvidenskabeligt Studentertidsskrift*, 3(1), 5–19.
<https://tidsskrift.dk/lwo/article/view/107536>

Have, I. & Jensen, M. R. (2020). Audio-bingeing. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 101-118.

Have, I. & Pedersen, B. S. (2016): *Digital Audiobooks: New Media, Users, and Experiences*, New York: Routledge.

Hasebrink, U., & Domeyer, H. (2012). Media repertoires as patterns of behaviour and as meaningful practices. A multimethod approach to media use in converging media environments. *Participations*, 9, 757–779.

Henkel, A. Q., Mygind, S., & Svendsen, H. B. (2021). Exploring Reading Experiences of Three Media Versions: Danish 8th grade students reading the story Nord. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 21, 1-30. <https://doi.org/10.17239/L1ESLL-2021.21.02.04>

Henkel, A. Q., Pedersen, B. S., & Juulsgaard Poulsen, N. (2022). *Læsere mellem medier Silkeborg-undersøgelsen: Rapport om læse- og mediepraksis blandt børn i 6. og 8. klasse*. Aarhus Universitet. https://projects.au.dk/fileadmin/projects/reading_between_media/Laesere_mellem_medier.pdf

Håkansson, K. (2016). Charlotte Brontë: Jane Eyre. *K's BOGNOTER - Jorden rundt i litteraturen: Anmeldelser af bøger fra hele verden*. <https://bognoter.dk/2016/08/08/charlotte-bronte-jane-eyre/>

Larsen, M. E. (2023). Et varieret læselandskab. *Nationalt Videnscenter for Læsning*.

<https://videnomlaesning.dk/aktuelt/nyheder/2023/et-varieret-laeselandskab/>

Linkis, S. T., Pedersen, B. S., & Pennlert, J. (2020). Redaktionelt forord. *Passage*, 83(35), 4-8.

McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man* (Part I, Chapters 1-7). <http://sztrim.periskopradio.hu/mami/tartalom/kbalazs/hangmuvtortenet-2016/03-cage%20kora/marshall%20mcluhan%20-%20understanding%20media.pdf>

Miettinen, R. (2006). Pragmatism and activity theory: Is Dewey's philosophy a philosophy of cultural retooling? *Outlines*. No. 2, 3-22.

Mofibo. (2022). Danskernes lydbogsvaner 2022. https://awards.mofibo.com/dk/wp-content/uploads/sites/6/2022/03/mofibo_2022.pdf

Mofibo Originals. (u.å.). <https://publishing.storytel.com/dk/home/mofibo-original/>

Mofibo. (u.å.). *Black Dolphin*. <https://mofibo.com/dk/series/black-dolphin-25747>

Nyegaard, O. (2020). Postlitteraten og den genfundne begejstring. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 61-70.

Pennlert, J. (2020). I hovedet på en læser. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 45-60.

Petersen, E. T. (instruktør). (1997). *Strisser på Samsø* [tv-serie]. Danmark: TV2.

Pressmann, J. (2020). *Bookishness: Loving books in a digital age*. Columbia University Press.

Rubery, M. (2020). Spil det igen, Sam Weller. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 9-28.

Saxo. (2022). *Sådan læste vi i 2022: Saxos årlige rapport om danskernes læsevaner*. <https://saxo.com/dk/side/information/laeseundersogelse-2022>.

Sherman, L. (2021). *Kærlighed og bølgeskvulp* [Lydbog]. Storyside. Indlæst af Pelle Emil Hebsgaard og Heidi Keller. Tilgængelig på Mofibo.

Stougaard, B. P. (2020). At skrive gennem lyd. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 85-100.

Storytel. (2022). Annual report and sustainability report 2022. <https://investors.storytel.com/en/wp-content/uploads/sites/2/2023/03/storytel-storytel-publishes-annual-report-and-sustainability-report-2022-230331-1.pdf>

Thompson, J. B. (2021). *Book wars: The digital revolution in publishing*. Polity press.

Thorsboe, P. (producent). (2000). *Rejseholdet* [tv-serie]. Danmark: DR.

Varao Sousa, T. L., Carriere, J. S. A., & Smilek, D. (2013). The way we encounter reading material influences how frequently we mind wander. *Frontiers in Psychology*, 4, 892.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2013.00892>

Verbeek, P. P. (u.å.). *Postphenomenology*. <https://ppverbeek.org/postphenomenology/>

Ørmen, J. (2022). Læsning i forandring: *Rapport om læsekulturer blandt voksne danskere i 2022*. Bogpanelet. https://kum.dk/fileadmin/_kum/1_Nyheder_og_presse/2023/Rapport_Laesning-i-forandring_FEB_TG.pdf

Åberg, D. (2020). At skrive til øret. I S. T. Linkis, B. S. Pedersen & J. Pennlert (Red.), *Passage*, 83(35), 71-84